

Művelődés | 5

LIX. évfolyam 2006. május
www.muvelodes.ro

Az iskolateremtő,
a néprajz,
a nyelvjárások kutatója,
Szabó T. Attila
Táncos (ellen)pontok
Vita Zsigmond, az
ember
Észak Velencéje
Erdélyi szemmel
Ecuadorban

Művelődés

KÖZMŰVELŐDÉSI
FOLYÓIRAT

A szerkesztőség:
SZABÓ ZSOLT
(főszerkesztő)
GÁBOR DÉNES
MURAD BETTY
SÜTŐ FERENC
SZATMÁRI LÁSZLÓ

Postacím:
400015 Cluj-Napoca
P-0a Unirii nr. 11., ap.7
C.P. 201
tel./fax: 00-40-264/591267
honlap: www.muvelodes.ro
e-mail:

muvelodes@internet.ro
Bankszámlaszám:
Redacția Művelődés
Trezoreria Cluj
RO23TREZ2165009XXX007054

Lapszámunk támogatói:
a Művelődés- és Egyházügyi
Minisztérium, a Szülőföld
Alap, a Művelődés
Egyesület, valamint:

COMMUNITAS
ALAPÍTVÁNY

nka

Nemzeti Kulturális Alapprogram

ISSN 1221-8693
Készült a kolozsvári ATID
nyomdában

Tartalom

Szabó T. Attila centenáriuma	
Szabó Zsolt: Évfordulók	3
Péntek János: Az iskolateremtő Szabó T. Attila	4
Kósa László: Szabó T. Attila és a néprajztudomány	7
Szathmári István: Szabó T. Attila, a nyelvjárások kutatója és a stílus mestere	10
Pozsony Ferenc: Interjú Szabó T. Attilával (1979)	13

Boér Jenő: Egy rendkívüli ember. Beszélgetés ft. Sándor Tivadar plébánossal, az aradi Caritas vezetőjével	17
Kovács Ferenc: 100 éve született Vita Zsigmond	18
Szabó Emília: Vita Zsigmond, az ember	19
Stanik Bence: Tévúton a néptáncélet	21
Könczei Csongor: A félreértés elkerülése végett... Táncos (ellen)pontok II.	22 23

Galéria Takács Gábor: Észak Velencéje – Stockholm	25
--	----

Vadrózsa Szentimrei Judit: Erdélyi szemmel Ecuadorban	28
--	----

Felhívás a XVII. Tordaszentlászlói kórustalákozóra	32
--	----

Szabó T. Attila exlibrisze – Reschner Gyula grafikája

ÉVFORDULÓK

A hatvanadik év küszöbén hajlamos az ember nem csak mind előre, hanem egyre gyakrabban hátra is nézni, figyelni arra, hogy kik is jártak előtte, olykor ugyanazon, vagy nagyon hasonló úton. Kik is voltak vér szerinti vagy szellemi elődei, példaképei, akik segítettek eligazodni a sok ismeretlennel tele-tűzdelt csapáson, olykor csöppet sem veszélytelen kanyarokban. Meg aztán követi-e valaki jó szándékkal, nagyjából hasonló elgondolásokkal, vagy csak ellenségek, netán ami még rosszabb: sehol semmi.

Májusi lapszámunk összeállításakor – ha kicsit megkésve is a dátum szerinti évfordulóhoz képest – az erdélyi magyar nyelv-, művelődés- és helytörténet kiemelkedő alakjának, Szabó T. Attilának élet-pályáját idézték születésének századik fordulóján. Ezekből az írásokból nyújtunk át egy csokorra válót, tisztelegve lapunk hajdani munkatársa előtt. De szabadjon néhány személyes emléket is felidézni vele kapcsolatosan. Első emlékem, amikor még iskolába sem jártam, édesanyámmal a Farkas utca 8. szám alatt Ferenczy Júliánál jártunk, abban a házban, ahol a levéltár is volt. A kapu alatt talákoztunk egy magas, szőke, lobogó hajú férfival, aki széles mozdulatokkal gesztikulálva, felháborodva szidta a nemtörődöm illetékes illetékteleneket, amiért a kapu alatt halomba hányva tartottak értékes régi iratokat, amiket egy közeli kúriáról teherautóval behoztak. Aztán főleg a velem egyivású középső fiával, Ádámmal tartottam a kapcsolatot, akivel összekötött a hasonló érdeklődés, közös diáksors, amiben benne volt a közös hajnali tejkihordás is a Majális utcában az együtt tervezett kirándulások anyagi alapjának megszerzése végett. Talán, mert ismertem korábról, nem tűnt számomra olyan félelmetesnek az egyetemen, mint amilyen híre volt nyelvtörténeti előadásainak a diáktársak között. Meg aztán érdekelt is a tantárgy, sokat hozzáolvastam, olyasmit is, ami nem volt kötelező. Biztatott, hogy legyek nyelvész, de valahogy egy hajszállal jobban érdekelt a sajtó, a sajtó története. 1975 őszén a nyomomba szegődött kopók jelentései nyomán kitiltottak a sajtóból, a megyei könyvtárban jelöltek ki számomra új munkahelyet, s abban a néhez időben jelent meg az Erdélyi magyar szótörténeti tár első kötete, előkészületben volt a második, s kerestek munkatársakat a folytatáshoz. A nyugdíjas könyvtáros-nyelvész-művelődéstörténész kolléga, a tár szorgalmas munkatársa, Vígh Károly javaslatára és rövid felkészítője után a 4. kötettől kezdve dolgoztam a Szabó T. Attila keze alatt. Nyugodt lélekkel leírhatom, hogy a 12 év alatt a heti rendszerességgel tartott megbeszéléseken nemcsak tárgyi ismereteket, nyelv- és művelődéstörténeti fogódzókat szereztem magamnak egy életre, hanem a fáradhatatlan kutató, a legnehezebb helyzetekből is mindig a munkában menedéket találó személyiség példája lett számomra. Ekként őrzöm emlékét, és a munkatársaknak adott, itt közölt fényképét.

Szerteágazó munkásságát akadémikusok, jóbarátok, munkatársak idézik, de ide iktattuk – dokumentum értéke miatt is – némileg rövidített-szerkesztett változatát a hagyományos népi kultúra feltárásán fáradozó utóddal való beszélgetésének, amely elhangzott a kolozsvári Visszhang Diákrádióban 1979-ben.

A nyolcvanéves Szabó T. Attila

Szintén a kedves gyermekkori ismerősök között tartom számon az ugyancsak száz esztendeje született Vita Zsigmondot, akit közel félszázada kerestünk fel bátyámmal, amikor nyakunkba vettük az országot, és két keréken a Kolozsvár–Nagyenyed–Gyulafehérvár–Nagyszeben–Brassó–Kisbacon– Székelyudvarhely útvonalon a szebbik felét bejártuk. Mái emlékszem az akkori enyedi irodalmi sétára, a kollégiumi könyvtárlátogatásra, arra az időutazásra, melyre vendégül látta az odatoppant kamaszokat, akiket csak hallomásból ismert. Rögtön otthon éreztük magunkat a nagy- és dédszülők sosemlátott földjén. Ahogyan ő tudta láttatni a város, a Bethlen Kollégium hajdani híres embereit, tanárait, diákjait, amilyen közvetlenséggel beszélt Áprily Lajosról, de Jókai erdélyi látogatásáról, ahhoz foghatóra csak a későbbi könyvtáros-történész utód, Borbáth Károly kalauzolására emlékszem.

Vita Zsigmond alakját a kolozsvári rádió egykori irodalmi szerkesztője és egy mai enyedi diák idézi fel, személyes emlékek és szemtanúk, ismerősök emlékeit gyűjtve össze.

Az e hónapban 85. születésnapját ünneplő munkatársunk, Szentimrei Judit 50 esztendeje Szálánvarrott hímezések címmel közölte első tanulmányát a Művelődésben. Örömmel adtunk helyet dél-amerikai feljegyzéseinek, amelyekben az ecuadori indián – moldvai csángó hímezések közötti hasonlóságokra hívja fel a figyelmet.

Es végül még egy évforduló, kevésbé jeles, de nekünk fontos: 15 éve Bukarestből Kolozsvárra költöztettük a szerkesztőséget.

Az iskolateremtő Szabó T. Attila

1. Szabó T. Attila, akinek születése századik évfordulóját ünnepeljük, az iskolához, az egyetemhez nem mint hivatalos intézményhez kötődött, ilyeneket nem is teremtett. Tanítani és nevelni elsősorban a saját példájával tanított és nevelt, és ebben hatása halála után sem szűnt meg. Tudósként pedig a beavatás mestere volt abban az értelemben, ahogy Hamvas Béla ír erről: „Beavatni annyi, mint az embert a korszerű történeti magatartásról letépni, és az emberi alapállásra visszahelyezni. A beavatás az a generálművelet, amely az emberi lételet a zavaros és rendetlen és homályos és tisztátalan légkörből kirántja, és tökéletesen megtisztítja és átvilágítja. A beavatás eszköze csak harmadsorban ismeret, másodsorban önmeztagadás, elsősorban pedig valami elmondhatatlan, aminek tudása fölött csak a beavató mester rendelkezik” (Hamvas Béla: Püthagorasz. Kortárs 47, 2003, 2: 5).

Tudjuk, hogy kik voltak az ő beavatói: édesanyja, Bartók Ida, Kelemen Lajos, Csűry Bálint, György Lajos. Neki magának, miután teológiai és tanári oklevelet megszerezte, rövid középiskolai tanárkodása idején ilyesmire nem volt lehetősége. Annál inkább fiatal kutatóként a terepen, nála fiatalabbak körében: Bábonyban, Kidében, Moldvában. A Ferenc József Tudományegyetem, amelynek tanára lett 1940-ben, az Erdélyi Tudományos Intézet, a Bolyai, majd a Babeş-Bolyai Tudományegyetem nem hivatalos oktatási intézményként voltak számára fontosak – ilyen értelemben a tanári munkát nem is szerette –, hanem a beavatás lehetséges helyszíneiként.

Az iskola legelvontabb és legigényesebb jelentésében tudományos irányzatot jelöl. Ahhoz azonban, hogy a magyar nyelvészet időben egymást követő és személyi összetételében változó kolozsvári műhelyeit iskolaként határozhatjuk meg, nem kerülhet meg a fogalom bővebb kifejtése és az állítás részletesebb indoklása. Annál is inkább, mivel Szabó T. Attila, akinek az iskola megalapozásában döntő szerepe volt, kétkedéssel írt ennek jogosultságáról. Ezt azonban inkább az iskolateremtő mester szerénységének kell tulajdonítanunk.

2. Az iskola mint irányzat olyan szakmai műhely feltételez, amelyre köztudottan jellemző új kutatási irányok kezdeményezése, új paradigmák bevezetése és ezek határozott követése. Szintén jellemző rá a tematikában, módszerben, szemléletben megnyilvánuló sajátos karakter, amely nem jelent föltétlen egységet és egysíkúságot, s főképpen nem jelenthet belterjességet, hiszen ez éppen az új irányba való kibontakozást akadályozná.

Mindez időben úgy érvényesül, hogy több, egymást követő nemzedék folytatja az elődök által megkezdett nagyobb távlatú munkálatokat, de az egyes nemzedékeket nem csupán a követett paradigma folytonossága kapcsolja össze, hanem a tanítómester és tanítvány viszonya is. Az iskola így egyben a tudomány képzés, a beavatás virtuális intézménye is. Noha mindebben a meghatározó kezdeményező és összefogó, példamutató személyiségnek döntő szerepe van, a tudományos iskola csak olyan intézményi keretben valósulhat meg, amelyben egyszerre van meg a képzés és a kutatás lehetősége. Sem az

egyszemélyes intézmény, sem a polihisztor nem válhat iskolateremtővé. Az egyedül működő tudósnak lehetnek ugyan követői, akárcsak az íróknak, művészeknek, de ez működésüket még nem teszi iskolává. Az intézményességhez hozzátartozik a publikációs fórum(ok) megléte is: a publikáció, a publicitás, a szakmai viták nyilvánossága és a kutatási eredmények folyamatos közzététele

3. Sok kedvező körülménynek kell tehát egyszerre közrejátszania ahhoz, hogy valamely területen a szakmai törekvések iskolaszerűen érvényesüljenek. Kisebbségi helyzetben igen ritka a körülmények ilyen szerencsés összejárása. Kolozsváron a 20. század 30-as éveitől legalább egy félévszázadon át megítélésem szerint a magyar nyelvészet ilyen kivételes helyzetbe került. Talán egyetemesen is ennek a kornak a jellegzetessége a paradigmákon való osztozkodás, az új paradigmák bevezetése.

A korábbi évszázadokban, mint Szabó T. Attila is nem egyszer számba vette (1942, 1979), a nyelvvel való tudatos foglalkozást – a nyelvi kodifikációt, a szaktudományok terminológiájának kialakítását, a tudományos igényű nyelvléírást, a nyelv eredetének és történetének vizsgálatát, a nyelvújítás hullámain stb. – Erdélyben is magányos nagy tudósok sora fémjelzi: Heltai, Geleji, Apáczai, Misztótfalusi, Pápai Páriz, Benkő József, Gyarmathi Sámuel, Aranka, Baróti Szabó Dávid, Kőrösi Csoma. De még az EME és a Tudományegyetem megalakulása után is a saját útjukat járó, nemzetközileg is úttörő Brassai Sámuelen és Bálint Gáboron, valamint a néprajztudományt szervező és elsőként oktató Herrmann Antalón kívül a többi jelentős személyiség (Szinnyei József, Gombocz Zoltán) túlságosan is a centrumhoz, Budapesthez és a budapesti iskolához kapcsolódott.

A helyzet Csűry Bálint fellépésével változik meg, az ő kolozsvári, majd debreceni működésével. Kolozsváron ő éppen az intézményhiány miatt nem válhatott iskolateremtővé, de az lett Debrecenben. Kolozsváron az igazi alapozás, a határozottabb kezdeményezés és föllépés Szabó T. Attilára várt, aki előbb az EMÉ-be kapaszkodva, majd a Ferenc József Tudományegyetemen és az Erdélyi Tudományos Intézetben jelentős szakmai vállalkozásokat indított el. Ennek hatása tartott két-három nemzedéken át, szinte a század végéig.

Az iskolákat korábban a viszonylagos elszigeteltség is erősítette karakterben. Napjainkban a tudományos iskola lassan értelmét veszti, mivel a kommunikáció új technikája révén megváltozott a tudomány-szervezés és a nemzetközi tudományos kapcsolatok rendszere. A mobilitás, a teljes nyitás, a személyes és az intézményes kapcsolatok és kapcsolódások új lehetősége más távlatokat nyitott a tudományos kutatásban. Ezért is óvakodom annak megítélésétől, tovább él-e a kolozsvári nyelvészeti iskola. Elszigeteltségében, remélem, nem él tovább, karakterben remélhetőleg igen, vagy azzá lehet, ha jó úton halad. Irányzatok természetesen ma is vannak a nyelvtudományban, a kolozsvári műhelynek is megvan a maga sajátos karaktere, de hogy ez hogyan értékelhető, azt ma még nem lehet megmondani.

4. Az iskolára, mint az előbbieken megállapított-

tuk, jellemző, hogy új kutatási irányokat kezdeményez, és hogy sajátos karaktert képvisel tematikában, módszerben és szemléletben. A kutatási irány újdonsága persze lehet viszonylagos: nem föltétlenül egyetemesen új, de abban a szakmai környezetben igen, amelyben a kutató működik. A magyar nyelvészetben föltétlenül ilyen volt a 30-as években a történeti és az élő földrajzi nevek gyűjtése és vizsgálata. Ennek kezdeményezője és példamutató képviselője Szabó T. Attila volt. 1933-ban jelentette meg a Magyar Nyelvben A helynévgyűjtés jelentősége és módszere című tanulmányát (MNY. XXX. 160–180), négy évvel később az önkéntes gyűjtők számára és használható népszerű módszertani útmutatóját az Erdélyi Iskolában: Miért és hogyan gyűjtsük a helyneveket? (V. 1–8. sz., különnyomatként is), 1943-ban pedig az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyvében ennek 19. századi előzményeit foglalta össze (A magyar helynévkutatás a XIX. században. I. 181–264). Közben már folyamatosan gyűjtötte a levéltárból a történeti adatokat, tanítványaival elkezdte egyes erdélyi kistérségekben az élő földrajzi nevek monografikus gyűjtését és feldolgozását, és egyre másra közölte főképpen elhomályosult motivációjú földrajzi nevek szótörténeti és etimológiai megvilágítását. Ez egyben olyan módszertan gyakorlati kidolgozását is feltételezte, amelyhez a későbbiekben más kutatók is igazodhattak.

Szintén Szabó T. Attila kezdeményezte az első, módszertani kísérletnek szánt magyar nyelvöldrajzi kutatást az Erdélyi Tudományos Intézetben. A háborús körülmények nem tették lehetővé a Kolozsvár környéki régió teljes nyelvöldrajzi fölvételezését, feldolgozását és kiadását. Mutatványnak szánt eredménye az Erdélyi Múzeum 49. évfolyamában és az ETF 181. számaként jelent meg: Huszonöt lap „Kolozsvár és vidéke néprajzi térképé”-ből, Szabó T. Attila, Gálffy Mózes és Márton Gyula munkájaként. Később e kezdeményezés tapasztalataiból, kérdőívvel kiindulva lehetett megtervezni több hullámban és egyre pontosabb felbontásban az egész Erdélyre kiterjedő nyelvöldrajzi munkálatokat. Módszertani tanulságait a Budapesten elkészült A magyar nyelvjárások atlasza anyagának gyűjtésében is hasznosították.

A harmadik téma a magyar nyelvészetben Csűry Bálint által képviselt „szavak és dolgok” módszere, amely a dialektológia és a néprajz interdiszciplináris érvényesítését vezette be a népi kultúra meghatározott jelenségeinek, tárgygyűjtéseinek vizsgálatában. Szabó T. Attila ezt a szemléletet inkább szótörténeti vizsgálataiban érvényesítette, Nagy Jenő, aki közvetlenül Csűry tanítványa volt, Márton Gyula és a nyomukba lépő következő nemzedék viszont az erdélyi hagyományos foglalkozások és az élő népi kultúra etnolingvisztikai kutatásaiban alkalmazta. Az interdiszciplinaritásnak ez az erdélyi hagyománya különösen az ötvenes évektől vált fontossá, amikor megszűnt a néprajz egyetemi oktatása, a diszciplína művelői – Csűry- és Gunda-tanítványok – pedig jelentős részükben kiszorultak az intézményekből. Maga a dialektológiai kutatás, amelynek speciális területe a nyelvöldrajz és az említett népiszókincs-vizsgálat, a vizsgált jelenségek és a vizsgálati terep miatt tekinthető csak sajátosan erdélyinek, szemléletében és módszertanában nem különbözik az általános európaiótól.

Erdély sajátos helyzetéből adódóan már a 18. század végétől, majd az induló egyetemen és az Erdélyi Múzeum-Egyesületben is különös figyelem kísérte a magyar–román–szász nyelv- és művelődéstörténeti kapcsolatokat. Ez a hagyomány tovább élt a kolozsvári iskola 20. századi működésében is, némi egyoldalsúsággal vált intenzívvé a háború utáni időszakban főképpen a magyar nyelv román elemeinek, kontaktusjelenségeinek történeti és jelenkori vizsgálata.

Szintén a kisebbségi helyzettel és a magyar szempontjából kedvezőtlen nyelvi folyamatok érzékelésével függ össze a nyelv művelés, a nyelv művelő mozgalom előtérbe kerülése a 30-as években. Az EME 1930-as marosvásárhelyi vándorgyűlése hagyományt teremtett: ettől kezdve minden vándorgyűlésnek volt olyan előadása, amely a nyelvápolás, nyelvvédelem kérdésével foglalkozott. Az Erdélyi Múzeumban 1935-től külön rovata volt a nyelv művelésnek, és ez a példa a többi folyóiratra, lapra is ösztönzőleg hatott. Rovatot indított a Pásztortűzben Császár Károly, a Keleti Újságban Dsida Jenő, a Brassói Lapokban Kacsó Sándor, az Erdélyi Iskolában György Lajos és Márton Áron. Szabó T. Attila munkásságát szintén végigkísérte a nyelvhasználat kérdéseivel való foglalkozás. Nem lehet véletlen, hogy tanulmányai, dolgozatai gyűjteményes kötetekben mindig első helyre sorolta nyelv művelő írásait. Bizonyára a magyar nyelv sajátos erdélyi helyzete befolyásolta őt és kolozsvári munkatársait abban, hogy a háború utáni évtizedekben a magyarországi nyelv művelőknél szigorúbbak voltak az idegen szavak és az új jelenségek megítélésében.

A nyelvtörténeti, főképpen szótörténeti kutatások, amelyek végül elvezettek az Erdélyi magyar szótörténeti tár megszerkesztéséhez, elméleti és módszertani tekintetben az újgrammatikusként ismert irányzathoz, közelebből a budapesti iskolához kapcsolódnak.

5. Mi az a sajátos karakter, amely a tematikában, módszerben, szemléletben jellemzi ezt az iskolát? Közös vonás a kolozsváriak kezdeményezéseiben, és ezt programszerűen – elsősorban a maga számára – szintén Szabó T. Attila fogalmazta meg, hogy a feltárt nyelvi anyag, a vizsgált jelenségek elsődlegesen Erdély múltjából és jelenéből valók: „... engem korakezdetől tudatos, célkitűzésszerű határozottsággal elsősorban a szülőföld és közelebből a mindenkor közvetlen földrajzi-társadalmi környezet jelenségei érdekeltek és érdekelnek szenvedélyesen ma is” (1970. 12). A magyar szempontjából kedvezőtlen nyelvi folyamatok érzékeléséből fakad a tudomány túlmutató missziós szerep és elkötelezettség a halványuló múlt hiteles nyelvi adatainak feltárására és feldolgozására, a múltékon jelen nyelvi állapotának rögzítésére, lehetőség szerint a nyelvhasználat és nyelv megőrzés bátorítására. A módszerek a kutatási céloknak megfelelően változatosak, általában adataikban pozitívista módon bőségesek és hitelesek, a rokonterületek irányában nyitottak. Közismert, hogyan alakítható az adatok és az elmélet viszonya a kutatásban: vagy az adatok szerint alakul az elmélet, vagy az elméletre igazodnak az adatok. Szabó T. Attila következetesen az előbbi híve volt.

6. Kutatási területek, új paradigmák kezdeményezésében a személyiségnek van kulcsszerepe. A megvalósításban tanítványok, munkatársak népes

csapatának és több nemzedék kitaró munkájának. A kolozsvári iskola esetében Csúry Bálint és főképpen Szabó T. Attila volt ilyen kezdeményező, hosszú távra programot adó személyiség. Szűkebb környezetéből Szabó T. Attilát elsősorban Kelemen Lajos és György Lajos támogatta és bátorította. A második nemzedéket azok a fiatalok alkották, akik a háború idején és azt követően indultak el tudományos pályájukon: Árvay József, Gálffy Mózes, Márton Gyula, rövid ideig Imre Samu, Nagy Jenő, majd Vámszer Márta, Szabó Zoltán, Murádin László, B. Gergely Piroska, J. Nagy Mária, Balogh Dezső, aztán az ötvenes-hatvanas években Kósa Ferenc, Vöo István, Zsemlyei János.

A képzést, a kutatásba való bevezetést és beavatást már Csúry elkezdte a református kollégiumban, Szabó T. Attila folytatta abban a keretben, amelyet egyházi megbízással tanulmányi igazgatóként György Lajos szervezett az egyetemen tanuló magyar bölcsészeknek (erről részletesebben I. Antal 1992. 19–20). 1940-től már az egyetem lehetett a képzés fő intézménye szintén előbb Szabó T. Attila vezetésével, majd az ötvenes évektől egyre inkább a Márton Gyuláéval.

7. Külön is szólnunk kell Szabó T. Attila szerepéről az Erdélyi Múzeum Egyesület működésében. Az EME, mint közismert, 1859-ben, az önkényuralom idején jött létre, első biztató jele volt a lehetséges szellemi, nyelvi ocsúdásnak. Alapintézmények nélkül egy nemzet vagy egy nemzeti közösség léte kilátástalanná válik. Az EME-vel is a reményt nyerte vissza az erdélyi magyarság. És a hozzá fűzött remény nem volt alaptalan: előkészítője lehetett a tudományegyetemnek, egyéb szakmai és művelődési intézmények létrejöttének. Amikor már működött az egyetem, mint Szabó T. Attila is írja (1942), az egyetem oktatóinak nem volt felhőtlen a viszonyuk az Egyesülethez. Fontosak voltak számukra az EME gyűjteményei, de már kevésbé maga az Egyesület. A 20. században az egyetem elvesztése után, a 30-as évektől újra az EME vált fontossá. És ekkor volt igazán fontos a szerepe abban is, hogy a magyar nyelvészet művelése erőteljes irányzatként erőre kaphatott. Kivétel ebben – és éppen Szabó T. Attilának köszönhetően – az 1940 és 1948 közötti időszak volt, amikor az újraindult egyetem és egyéb intézmények mellett is fontosnak bizonyult az EME és kiadványai. Maga Szabó T. Attila szakosztályi titkár volt, az Erdélyi Múzeum, az Erdélyi Tudományos Füzetek és az Évkönyvek szerkesztője.

8. A mintegy hét évtizeddel ezelőtt kezdeményezett kutatási irányok és témák nem zárultak le teljes egészében. A kezdeti nekilendülés után az ötvenes évektől jóval szerényebb tér és lehetőség nyílt a névtani, főképpen pedig a földrajzinév-kutatásra. Folyamatosan voltak és vannak ilyen jellegű kutatások, viszonylag sok a publikáció is, folyik a még Szabó T. Attila által gyűjtött történeti földrajzinév-anyag kiadása is (ennek a sorozatnak a legújabb kötetét mutatták be jan. 12-én Budapesten, az ELTE és a Károli Gáspár Ref. Egyetem közös rendezvényén). Ennek ellenére még mindig távol állunk attól, hogy Erdély történeti és néprajzi tájai szerint teljessé váljon a kép. Ehhez föltétlenül szükséges az eddigi kutatások régiókénti kiegészítése, az adatok korszerű feldolgozása, azoknak az új, társadalmi és kognitív szempontoknak az érvényesítése, amelyeket az ilyen jellegű kutatásoktól ma joggal várnak el.

A nyelvföldrajzi munkák tekintetében a helyzet szerencsére ellentéte az előbbieknek. A romániai magyar nyelvjárások atlasza kezdeményezője és megtervezője szintén Szabó T. Attila volt, kivitelezője a terepmunkában Murádin László, a kiadásban Juhász Dezső. Közelebről várható a 10. és 11. kötet megjelenése. Az atlasz átfogóan mutatja be a keleti régió nyelvföldrajzát, és mivel az atlasz kiadása számítógépes feldolgozással történt, lehetőség lesz a rendkívül gazdag anyag további elemzésére is. A moldvai csángó, a hétfalusi és a Szilágyság nyelvatlasza szintén megjelent, publikálásra vár viszont a székely, esetleg a későbbiekben a Teiszler Pál által összegyűjtött Szamosháti nyelvtérképe.

Az Erdélyi magyar szótörténeti tárnak eddig 12 kötete jelent meg. Ez a monumentális mű is azt példázza, hogy az, amit a kivételes személyiség kezdeményez, indít el, csak akkor valósulhat meg, ha kialakítja a maga műhelyét. A lehetőséget erre szintén a kolozsvári nyelvészet több nemzedéket átfogó iskolája biztosította. A Tár maga is a beavatás intézményévé vált az I. kötet megjelenése után: tanszéki munkatársaiból, barátaiból, tanítványaiból, családja tagjaiból szervezett intézmény nélküli intézményt a professzor, olyan szótárszerkesztő szabadcsapatot, amilyen soha nem volt, és bizonyára nem is lesz a magyar tudomány történetében. A helyzet és a körkényszerének is szerepe volt abban, hogy idős munkatársak bármily szerény honorárium reménye nélkül ebben a munkában találták meg életük értelmét, hogy fiatalabb nyelvtörténészek ideális szakmai műhelyre találtak a munkaközösségben, és hogy többen más területen elkezdett szakmai karrierjüket módosították, adták föl önzetlenül. A Tár monumentalitásánál fogva túlhaladta az egyes emberi életeteket, súlyos örökségként és felelősségként hagyományozódik az újabb nemzedékre. A modern építőáldozat szomorú példájaként: 11 volt munkatárs, szerkesztő nem érthette meg a 12. kötet megjelenését 2005-ben. A Tár ma is újabb és újabb nemzedékek iskolája: főszerkesztője a legfiatalabb nyelvtörténész, Fazakas Emese. Anyagából eddig hárman írtak nyelvtörténeti témájú doktori dolgozatot.

A nyelvi és kulturális kapcsolatok, kölcsönhatások vizsgálata szemléletileg és módszertanilag is átalakult az elmúlt két-három évtizedben. A korábbi összefoglaló munkákat jól hasznosítja, de jelentős mértékben korrigálja és pontosítja a mai szociolingvisztikai kutatás. A kolozsvári műhelynek anyagban és tapasztalatban is előnyt jelent az előző nemzedék munkája – az a történeti anyag is, amelynek feldolgozását legalább két évtizeden át Szabó T. Attila irányította –, megkönnyíti azt, hogy részt vegyen az egész Kárpát-medencére kiterjedő kétnyelvűség-vizsgálatokban. Nem véletlen, hogy a Magyar Tudományos Akadémia által kezdeményezett és 2001-ben létrehozott nyelvi kutatóállomás-hálózat erdélyi műhelye az ő nevére vette föl. Ez is jelképes kifejezése annak, hogy az örökség nem csupán a folytatás felelősségét rója a mai nemzedékre, de Szabó T. Attila szakmai és emberi példájával is tovább él.

Bibliográfia

Antal Árpád 1992. György Lajos életműve. ETF 210. Az EME kiadása, Kolozsvár.
Balassa Iván 1996. Szabó T. Attila (1906–1987). Erdély nagy nyelvtudósa. Püski, Bp.

Péntek János 1981. A romániai magyar nyelvtudományi kutatások. In: A romániai magyar nemzetiség. Kriterion, Bukarest. 286–312.

Uő. 1993. Magyarságtudomány és magyar nyelvtudomány Kolozsváron. Magyar Nyelv LXXXIX. 3: 288–296.

Uő. 2002. Örökség és kihívás. Az erdélyi magyar nyelvtudomány a század- és ezredfordulón. In: Tánccs Vilmos – Tökés Gyöngyvér szerk.: Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről. I. kötet. Scientia Kiadó, Kolozsvár. 15–50.

Szabó T. Attila 1942. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története és feladatai. Kolozsvár, Az Erdélyi Múzeum

Egyesület kiadása.

Uő. 1970. Előljáró beszéd. In: Anyanyelvünk életéből. Válogatott tanulmányok, cikkek I. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. 7–15.

PÉNTEK JÁNOS

Elhangzott 2006. jan. 27-én Debrecenben azon az emlékülésen, amelyet a Debreceni Akadémiai Bizottság Nyelvtudományi Munkabizottsága, a Magyar Nyelvtudományi Társaság Debreceni Csoportja és a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke közösen rendezett Szabó T. Attila születésének 100. évfordulója alkalmából.

Szabó T. Attila és a néprajztudomány

A Szabó T. Attila műveit méltató, majd a kiteljesedő életművét értékelő írások visszatérően hangoztatják, hogy a nyelvtudóst – sokfelé ágazó munkássága okán – föltétlenül a néprajz, az irodalomtörténet és a művelődéstörténet is számon tartja, számos cikke, tanulmánya, könyve alapján magáénak vallhatja. Ő maga sok alkalommal megfogalmazta és interjúkban megerősítette, hogy kutatásaival nemcsak a nyelvtudomány eredményeit, hanem más szakokét is igyekszik gyarapítani. Centenáriumunk programja szemléletesen tanúskodik erről a törekvéseiről és a nyomában kialakult széleskörű véleményről. Azonban mindjárt hozzá kell tennünk, hogy amikor az emlékülések kívánalmaihoz, egyáltalán az életmű számba vételének gyakorlati formáihoz igazodunk, tehát részenként, tudományterületenként tekintjük át az ünnepelt munkásságát, egy pillanatra sem szabad elfeledkeznünk arról, hogy Szabó T. Attila érdeklődésében – talán néhány ifjúkori évet kivéve – a sokfelé ágazás sosem a távolodás, hanem mindig az egységes egész felé mutatott. Más szakok nevében nem beszélhetek, de amennyire Szabó T. Attila munkásságát ismerem, jó okom van a néprajzhoz való kapcsolódáshoz hasonlókra gondolni. Ugy írt néprajzi cikkeket, hogy sosem adta föl nyelvtudós azonosságát, sőt éppen ez képezi a néprajzi érdekű írásokban a néprajz számára a többletet. Sosem gondolta magát etnográfusnak vagy folkloristának, jóllehet számos művét fenntartás nélkül néprajzinak fogadjuk el. Előadásunkban elsősorban ezeket tekintjük át, természetesen nem feledkezve el más műveinek néprajzi szempontú szemléjéről sem.

Szabó T. Attila néprajzi kapcsolataihoz elválaszthatatlanul hozzátartozik, hogy az első és mindmáig egyetlen, könyvformátumú életrajza néprajzos szerző tollából származik (Balassa Iván: Szabó T. Attila /1906–1987/. Erdély nagy nyelvtudósa. Bp. 1996). Balassa Iván írásának emellett elsősorban a csaknem félvévszázados személyes kapcsolat dokumentumainak földolgozása az érdeme. Sok figyelemre méltó adalékkal szolgál, azonban nézeteitől előadásunkban legtöbbször eltérünk.

Nehéz megállapítani, milyen néprajzi olvasmányokhoz jutott hozzá, egyáltalán milyen szakismertekhez juthatott fölkészülése éveiben a fiatal Szabó T. Attila. Döntő lenne tudni, mely néprajzi tanulmányokra hivatkozott a nyelvjáráskutatás és a néprajz kapcsolatára építő Csűry Bálint szemináriumain és munkatársi kapcsolatukban. Azután mi volt az a szakirodalom, amit Kolozsvárott tanulmányozni le-

hetett. Természetesen nem zárjuk ki a terepen járás tapasztalatát sem, ám ehhez is kellett előtanulmányok. Akkor is ha tudjuk, hogy az erdélyi népélet színességével és elevenségével a korabeli erdélyi városlakó nap mint nap szembesült, hiszen a jelenségeknek tudatosulniuk kellett és értelmezést kellett kapniuk. Gondolhatunk az 1930 nyarán Csűry társaságában Moldvában tett kutatóútra, melynek során olyan életmóddal és szóhagyománnyal találkoztak, amelynek fölidézése egy mai szakember számára időutazással fölérhető. A Lápos menti Domokosról közölt cikket Karácsonyi népszokások címmel (Erdély 1938 (XXXV. 88–92), amely az 1932 nyarán a nevezett községben töltött, „a néprajzi viszonyok” tanulmányozására szánt nyolc hét terméke. Mégis tudnivaló, hogy ebben az időben az erdélyi magyar néprajzkutatás a korábbi évtizedekhez képest mélyponton volt, még gyűjtőmunka sem igen folyt, képzetlenek mondható szakember nem dolgozott. Magyarországon a néprajztudomány igen nehezen és lassan heverte ki az első világháború és következményei okozta veszteségeket. Az 1920-as években alig születtek, még ritkábban láttak napvilágot meghatározó művek, sokáig hiányzott a rég várt első szintézis. Így történhetett, hogy Szabó T. Attila néprajzi ismereteit és szemléletét A magyarság néprajza (Bp. 1933–1937) négy kötete alapozta és határozta meg. 1937-ben terjedelmes ismertetőt közölt róla a Pásztortűzben (396–398).

Az ismertetőből kiderül, hogy igen részletesen végigolvasta a terjedelmes köteteket és elfogadta a Czákó Elemér nevével jegyzett, de gyaníthatóan Viszki Károly által írt ajánlás művelődéstörténeti fogantatású néprajzi alapvetést. Magáévá tette az európai néprajz nagyhagyományú, a magyar néprajz addigi történetében központi szerepű nézőpontot, azt, hogy a néprajz a kultúra legkorábbi rétegeit kutatja. (Szabó T. Attilától idézzük:) „A néprajz célja... az, hogy az egyes népek, illetőleg az emberiség egyetemének birtokában lévő tárgyi és szellemi műveltségjavak keletkezését és eredetét világítsa meg. E tudomány művelőjét tehát elsősorban olyan jelenségek, az olyan anyagi és szellemi világgal összefüggő mozzanatok érdeklik, amelyeknek eredete az emberiség legkezdetlegesebb korába nyúlik vissza. A néprajz tulajdonképpen történeti jellegű tudomány, és célját tekintve a művelődéstörténethez áll legközelebb” (i. m. 396). Szabó T. Attila elfogadta a két tudományág közötti A magyarság néprajza bevezetőjében megfogalmazott különbségtételt is. Azaz a művelődéstörté-

net a kultúra kezdetleges állapotától a jelen felé – mintegy fejlődésvonalat követve – vizsgálódik, míg a néprajz fordítva, a jelenből próbál régebbi korokra következtetni. Ez a vélekedés a jelen állapotot a népnek mondott kultúra hanyatlásának tekinti, a történeti adatokat pedig a rekonstrukció során használja föl. Szabó T. Attila néprajzi cikkeit és néprajzi értékű munkáit hozzájárulásként írta, azokhoz a kutatásokhoz, amelyek „azt a különös műveltségötövetet vizsgálják, amelyet magyar népi műveltségnek nevezhetünk”. Egyre erősödő, majd kiteljesedő művelődéstörténeti érdeklődésébe illesztette be a néprajzot.

Az idézett könyvismertetés egyetértő jellege magyarázza, hogy míg Magyarországon az általános elismerő fogadtatás mellett fontos megállapításokat tartalmazó, szemléletváltást is fölvető szakkritikák láttak napvilágot, szerzőnk írásában a mű semmifajta bírálatával sem találkozunk. A magyarság néprajzát nem lezárásnak, hanem programadásnak fogta föl. Kritikája, mert a szöveg egy vonatkozásban mégis tartalmazott kritikát, a fent említett erdélyi állapotokra, a néprajzi kutatások hiányára vonatkozott: „e bércecs hazában nincs senki, aki a néprajzi kutatók egész életét odaáldozó csapatához szegődött volna” (i. m. 398). (Nota bene: Erdélyt azért nem írt, mert abban az időben a földrajzi neveket nyilvánosan csak románul lehetett használni.)

A magyarság néprajza elolvasásának – talán nem túlzás mondani – élménye élethosszig meghatározta Szabó T. Attila néprajzról alkotott képét és fölfogását. Mielőtt némelyik művét kissé közelebről szemügyre vesszük, még néhány megjegyzést kell tennünk. Az idézett ismertetésből kirajzolódó szemlélet és annak tartóssága megérteti, miért hasztalan az elméletek iránt amúgy is visszafogott érdeklődést tanúsító Szabó T. Attila munkáiban a mindenkori néprajzi irányok befolyását, különösen újabb elméletek hatását keresni.

Az 1930-as évek második felében azonban volt életében egy viszonylag rövid és szerintünk említetlenül nem hagyható fontos szakasz, ami némileg elmentmond a fenti állításnak. Csatlakozott a romániai magyar társadalom problémáit föltárni, megérteni és távlatban orvosolni szándékozó fiatal magyar értelmiségiekhez. A magyarországi és szlovenszki szociográfiai mozgalmakhoz hasonló falujárásokat Erdélyben Dimitrie Gusti monografikus kutatásai is ösztönözték. 1936-ban a kolozsvári református teológia kezdeményezésére az Erdélyi Fiatalok értelmiségi csoport a kalotaszegi Bábonnyban szervezett falukutató tábort. Az anyagi alapot Kós Károly és a református egyházmegeye teremtette meg. A hatósági engedély elnyerésére Gusti professzor közbenjárására is szükség volt, és végül ez segített, amikor a helyi hatalom mégis föllépett a táborozók ellen. A táborozást 23 főiskolás részvételével Szabó T. Attila vezette. A résztvevők jelentős fizikai munkát is vállaltak (utat építettek, patakot szabályoztak), illetőleg elkészítették a község történeti-demográfiai fölmérését, feltérképezték a települést, fölmérték a lakásvi-szonyokat, és természetesen néprajzi valamint népnyelvi gyűjtést végeztek. Az ellenséges hatósági környezet miatt hasonlóra azelőtt nem s ezután is majd csak Észak-Erdély visszacsatolását követően került sor. Az utóbbiak elsősorban a kitűnő szociológus Venczel József nevéhez kapcsolódtak, Szabó T. Attila közvetlenül már nem vett részt bennük. A bábonny

munkáról azonban több írásban beszámolt: Az első munkatábor (Hitel II. 1937. 51–65); Bábonny története és települése (Erdélyi Múzeum 1939. XLIV. 35–62, külön füzetben is); A bábonny népi építkezés néhány emléke (Erdély 1938. XXXV. 19–22). Ennek a tevékenységnek a keretében íródott átfogó-ismertető, munkára serkentő tanulmánya is: A transylván magyar társadalomkutatás (Hitel 1938. III. 1–22, külön füzetben is). Ezek az írások, mint az egész erdélyi magyar falukutatás természetes módon képezik előzményét a magyar társadalomnéprajznak.

1940 után Szabó T. Attila munkásságában a történeti nyelvészettel és a nyelvjárástannal foglalkozó, igen sokszor néprajzi érdekű művek mellett nem találunk terepmunka eredményeként készült néprajzi cikkeket. Am viszonylag rendszeresen, különösen élete második felének egy szakaszában szívesen ismertetett néprajzi könyveket. Azért a második felében, mert több mint egy évtizeden át Romániában magyar néprajzi kötetek nem jelentek meg, magyarországi ismertetését pedig tiltották. Tegyük hozzá: egy ideig fórum sem volt, ahová írni lehetett volna s ha lett volna, néhány évig neki magának is csupán elvtelve nyílt közlésre szabadsága. Amint azonban értékes kiadványok jelentek meg, Szabó T. Attila terjedelmes ismertetéseket írt róluk, mint a ma már könyvritkaságnak számító, Faragó József és Jagamas János által gondozott Moldvai csángó népdalok és népballadákról, valamint Kónsa Samu Háromszéki magyar népköltészet című gyűjteményéről, ugyanígy Nagy Jenő kalotaszegi népi öltözetéről szóló könyvéről, és mint magyarországi kiadványról társ-talanul Berze Nagy János magyar népmese-katalógusáról.

Amikor az 1960-as évek legvégén egynéhány esztendőre szabadabb lett a könyvkiadás, és egy sor régóta asztalfiókban rejtőző néprajzi mű napvilágot láthatott, egész sorozat ismertetést jelentetett meg: Almási István és Olosz Katalin magyargyerőmonostori népköltészeti kötetéről (Igaz Szó 1969. XVIII. 871–878), Kurcsi Minya Faragó József által közzé tett meséiről (Igaz Szó 1969. XVIII. 704–710), később több ízben az etnográfus Kós Károly kötetéről. További fölsorolás helyett érdemes két dologra figyelni: néprajzi érdeklődése megmaradt, és akkor is tudott időt szakítani néprajzi művek olvasására meg értékelésére, amikor hajlott korában egyelőre még egyedül végezte az Erdélyi magyar szótörténeti tár szerkesztését. Szemléletű megközelítése megmaradt, és ezúttal sem akart okosabb lenni a néprajzosoknál, nem osztott tanácsokat, hanem szellemi energiát nem kímélve, tudósi tekintélyével hangsúlyozta e művek jelentőségét. Tette ezt a nyelvészet mellett más tudományterületekhez tartozó művekkel is, mint például a Kritérium Könyvkiadó fehér könyveknek emlegetett művelődéstörténeti sorozata darabjaival, de leginkább a néprajzi kötetekkel.

Az utóbbi szóba hozott, a romániai magyar könyvkiadás egy időre pezsdültebb esztendeire esnek az ünnepeltnek azok a művei, amelyeket a folklorisztikához sorolhatunk, bár Balassa Iván Szabó T. Attila életrajzában az irodalomtörténet fejezetben emlékezett meg róluk. Velük kapcsolatban előljáróban utalunk rá, hogy Szabó T. Attila szívesen művelte a kutatás- és tudománytörténetet. Értékesek mind az elődökről, az erdélyi panteon alakjairól készített írásai, mind azokról a kortársairól írt emlékezései, nekrológiái, akiknek az erdélyi panteonba kerülését

ily módon, hitelesen maga is segítette.

Önálló kiadványban jelent meg 1942-ben az általa mint tisztségviselő és az Erdélyi Múzeum szerkesztője által írt Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története és feladatai (Kolozsvár, 1942). Nemcsak nagyléptékű áttekintése Erdély akadémiaja gazdag múltjának, hanem címének megfelelően, programadás, a tennivalók számba vétele, magától értetődően néprajzi vonatkozásokkal is, mindez szilárdnak igazán nem nevezhető politikai helyzetben a háború alatt. Több dolgozatban közre adta, amit a nyelvtörténeti és a nyelvjárástani kutatások történetéről tudott. Közülük ezúttal most a néprajzhoz leginkább kötődőt említjük, a Faragó József (folklór) és Antal Árpád (irodalomtörténet) társszerzőségével alkotott Kriza János monográfiát, amelyben harmadikként az ő tollából született meg Kriza néprajzi érdeklődésének értékelése (Kriza és a Vadrózsák helye a nyelvjáráskutatásban. Bukarest, 1965. 203–268), átdolgozott-bővített kiadás: Kolozsvár, 1971. 177–232). Kriza az egyik főszereplője A hazai magyar népballada-gyűjtés életútja című jeles tanulmányának. Kallós Zoltánnak az egész magyar nyelvterületen hatalmas sikert arató gyűjteménye ihlette (Balladák könyve. Élő hazai magyar népballadák. Bukarest, 1970. 5–42), annak bevezetőjeként jelent meg. Szabó T. Attila a kötet gondozását, jegyzetelését is vállalta. Nem az az érdeme, hogy ismeri és alkalmazza a balladakutatás korábbi és kortárs elméleteit, ezt hiába keresnénk benne, hanem a gyűjtéstörténet egységes folyamatba foglalása, a magyar népköltészeti gyűjtésben Erdély kiemelkedő szerepének hangsúlyozása, a folyamatosság fölmutatása, melyet Kallós könyve koronáz meg. A cím („hazai”) Románia mai területére vonatkozik, annak a kényszernek a következménye, hogy kultúrpolitika ahol csak tehette, akadályozta az erdélyi és más magyarok lakta területek nyelvi-műveltségbeli összetartozásának bemutatását. Személyesen nem olvashatta föl a Magyar Néprajzi Társaság tudománytörténeti ülészakára a kolozsvári néprajzi tanácskés alapítójáról készített előadását sem: Viski Károly nyelvészeti, filológiai és művelődéstörténeti munkássága (Ethnographia 1974. LXXXV. 158–174).

Szabó T. Attila ezekben az esztendőkből más vonatkozásban is foglalkozott folklórisztikával. A Haja, haja virágom című bibliofil kötet (Virágénekek. Bukarest 1969) az ő munkájaként, bevezető tanulmányával (5–19) kísértén a 15. századtól a jelenkorig tartalmaz válogatást, csaknem félévezredes ívet alkotva az első fennmaradt virágénekektől a kortárs magyar lírai népdalokig. Különös értéke, hogy kedves, közeli barátja, Gy. Szabó Béla eredeti dűcokről nyomott fametszetei illusztrálják. Szabadjon ide iktatni egy személyes, de közérdeklődésre számot tartó emléket. A könyv nyomdába kerülése idején mondta el nekem, hogy a cenzúra egy ideig visszatartotta a kéziratot, mert a mindenkori román virágénekekkel való párhuzamot hiányolta belőle. Amikor elfogadta, hogy ez nem lehetséges, ki kellett hagyni a szövegek földrajzi lelőhelyeit, mert azok nagy része nem Romániára vonatkozott. Ez a szép könyv nemcsak a tudós kedves ajándéka a könyvgyűjtőknek, hanem első fontos közleményeinek kései visszhangja is. A korai kéziratos lírai versek és epikus énekek ismeretében huszonévesen figyelemre méltó teljesítményt ért el: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XVI–XIX. századi kéziratos énekesköny-

vei (Erdélyi Irodalmi Szemle 1929. VI. 1929. 284–304, külön füzetben is – egyébként ez volt az első nyomdafestéket látott tanulmánya) és Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink a XVI–XIX. században (Zilah, 1934). Utóbb még számos, általa levéltárakban föllett e körbe tartozó, főleg műköltészet és népköltészet határvidékén elhelyezhető szöveget tett közzé.

Néprajzi cikkeinek legnagyobb csoportját a történeti adatközlések és a történeti adatközléseken alapuló írások alkotják. Nem könnyű ezeket a különböző nyelvtörténeti témájú közleményektől határozottan elválasztani, hiszen a történeti néprajzi kutatásoknak nagyon fontos forrása az a korai levéltári anyag, melyre támaszkodva Szabó T. Attila dolgozott. S ha nyelvtörténeti cikként olvassuk a levéltári bűvárlat eredményét, gyakran akkor is hamar rátalálunk néprajzi vonatkozásokra. Nem feledkezhetünk meg a nagyszámú történeti helynévközlésről. Ezek sorában a legterjedelmesebb, a Kalotaszeg helyneveinek hatalmas korpusza (Kolozsvár, 1942) szinte kifogyhatatlan néprajzi adattár. Szemponctunkból sem maradhat említés nélkül fontos településtörténeti tanulmánya: Kolozsvár települése a XIX. századig (Kolozsvár, 1946).

Legbiztosabb szempont magának a szerzőnek a döntése. Ha néprajzi folyóiratban (előbb a Néprajzi Értesítőben, majd az Ethnographiában) jelentette meg közleményét, bizonyára elsődlegesnek ítélte a néprajztudomány illetékességét. Az Ethnographiában nyilvánlagot látott írások zöme különben az 1960-as, 1970-es évekre esik, amikor a folyóiratot az a K. Kovács László szerkesztette, akivel annak idején az Erdélyi Tudományos Intézetben munkatársak voltak. Ő vállalta az akkor igazán nem kedvező körülmények között más erdélyi szerzők nem postai úton küldött cikkeit is, bár éppen Szabó T. Attila mesteréről, Kelemen Lajosról készített nekrológja – a szerző kérésére – álneven jelent meg (Hegyi Miklós: Kelemen Lajos /1877–1963/ és történeti néprajzi munkássága. Ethnographia 1964. LXXV. 617–624).

A történeti néprajzi írások nagy része a tárgyi világ néhány csoportjával foglalkozik: textíliák (hímzések, szőttek), viselet, kerámia, építkezés és lakáskultúra (ház, kapu, berendezés). Számos további írás szól az egykori mindennapok egy-egy részletéről. Mindezeknek szinte azonos a fölépítése. Többnyire ismert, korábban fölvetődött problémához tartozó, általa kijegyzetelt adatokra (rendszerint nagyobb számú adalékra) építkezve fejti ki mondandóját a szerző. Kiderül, vajon az újabb ismeretek fényében miért módosul az eddigi álláspont vagy éppen miért erősíthető meg. A fazekas készítmények és a kapuk, galambbúgos nagykapuk kérdéséről olvasható írások szemléletes példái ennek a módszernek. Másutt az adatsorok kiegészítése a cikk értéke, mint például a festett famennyezetek monográfiájának erdélyi anyagát bőségesen gyarapító közlésben. Szinte mindig óvatosan következtetett, ragaszkodott az írásos adatok hitelességéhez, és nem kívánt az etnográfusok helyett gondolkodni, hanem fölkinálta a mérlegelés lehetőségét. Módszertani azonosságuk miatt nem részletezzük ezeknek a cikkeknek, tanulmányoknak a bemutatását. Szemléletükben még föltétlenül kiemelendő, hogy nem törekednek mindenáron különbséget tenni „népi”, „úri”, „paraszti” vagy „nemesi” között. Szabó T. Attila pontosan érzékelte,

hogy az általa leginkább vizsgált erdélyi világ kultúrájában a társadalmi különbségek nagyon gyakran elmosódtak, az átmenetek rendszeresek voltak. (Szerzőjük által összeállított gyűjteményük: *Nép és nyelv. Válogatott tanulmányok, cikkek IV.* Bukarest, 1980. 276–501.)

Végül nem akarunk megfélemlíteni az Erdélyi magyar szótörténeti tár néprajzi értékeről sem. Am az életmű központi alkotásával emlékülésünkön önálló előadás foglalkozik. Balassa Iván életrajza is bőségesen tárgyalja. A történeti néprajznak eppoly kiemeríthetetlenül nagy forrásbázisa, mint több más műtkutató tudományoknak. A Szótörténeti tárról ismételtelen elmondható, amit fentebb a nyelvtörténeti írásokról általában megállapítottunk, a szócikkek nagy részének közvetlenül vagy közvetve megvan a néprajzi vonatkozása.

Legvégül a néprajz és Szabó T. Attila kapcsolatát bemutató előadásomban még egy személyes vonatkozást kívánok megemlíteni. Az 1970-es évek első felében a Magyar néprajzi lexikon munkálatai csúcán lehetőség nyílt, hogy a néprajzi csoportok és tájak szócikkei önálló kötetben előtanulmányként megjelenhessenek. Így adta ki az Akadémiai Kiadó

Filep Antallal közös könyvünket: *A magyar nép táji-történeti tagolódását* (Bp. 1975). A kézirat lezárása előtt sikerült titkon egy másolatot az erdélyi anyagból Kolozsvárra juttatni, hogy többen, elsősorban a történeti névanyag nagy tudósa, Szabó T. Attila lektorálják. Készségesen megtette, kiegészítésekkel ellátta, majd ahogyan kapta, ugyanolyan módon visszaküldte. Nem sokkal később a Lexikon személyi szócikkeihez az élő erdélyi néprajzosok és néprajzi érdekű kutatásokkal foglalkozó szakemberek adatait kértük hasonló úton. Szabó T. Attila személyesen vállalta, hogy utánajár az adatoknak, sőt ajánlott újabb látókörünkből kimaradt kollégákat. Legközelebbi utamon lakásán fölkeresve köszöntem meg neki. Azonban írásban és különösen nyomtatásban az akkori politikai viszonyok miatt nem fejezhettem ki a magyar néprajz köszönetét. Hálás szívvel őrizzük emlékét ezért a szolgálatáért is.

KÓSA LÁSZLÓ

Elhangzott az MTA Szabó T. Attila-emlékülésén 2006. április 27-én

Szabó T. Attila, a nyelvjárások kutatója és a stílus mestere

1. A nagy tudósokat, az igazán kiemelkedő egyéniségeket az jellemzi, hogy átfogják az általuk művelt és a szomszédos tudományágakat, szinte a maguk teljességében, hogy szakmájukban új utakra törnek, hogy a jövőre is gondolva iskolát teremtenek, és hogy az élet legnehezebb körülményei közt is igaz emberek tudnak maradni. Röviden: maradandót alkotnak a tudományban, és példát adnak az emberiségre.

Ilyen tudós, ilyen egyéniség volt a száz éve született Szabó T. Attila. Magam ezúttal mint nyelvjárás-kutatót idézem meg, és szólok róla mint a stílus igazi mesteréről. A stílus tudománya, a stilisztika ugyan Szabó T. Attilának egyáltalán nem volt – a nyelvjárás-vizsgálathoz hasonlóan – fő területe, de szépirodalmi, főként népköltészeti műveket, műfajokat vizsgálván mindig kitért stílusukra is, és ami számunkra talán még fontosabb: mestere volt a gondolatait részleteiben is pontosan tükröző, finom árnyalatokat is megéreztető, ugyanakkor színes és gördülékeny kifejezés-módnak és az ízes, erdélyies beszédnek.

Engedtéssék meg azonban, hogy először felidézsem a Szabó T. Attilával való három találkozásomat. Ezek tudniillik rávilágítanak bizonyos értelemben Attila legfőbb jellemvonásaira is.

1972-től élvezhettem közvetlen, meleg barátságát. Ez év tavaszán késő éjszaka érkeztem Kolozsvárra, de már másnap reggel nyolc órakor találkozóm volt Attilával, hogy megmutassa a patinás Házsongárdi temetőben mindenekelőtt azoknak a nagyjainknak a sírját, akiknek a nyelvtan- és szótárírói munkásságával, illetve a magyar irodalmi nyelv megteremtésében betöltött szerepével foglalkoztam: a Szenczi Molnár Albertét, a Misztótfalusi Kis Miklósét, az Apáczai Csere Jánosét. És természetesen utána másokét is: a Gyarmathi Sámuelét, a Brassai Sá-

muelét, a Dsida Jenőét, és még sorolhatnám tovább. Íme a múltat, a hagyományt, az elődöket annyira tisztelő Szabó T. Attila.

Aztán, már nem emlékszem melyik évben, Kolozsvárt jártamkor meghívott a lakásukba, és bevitt abba a kis, zsúfolásig megtelt szobába, ahol az Erdélyi magyar szótörténeti tár céduláit tartalmazó dobozok sorakoztak. Megmutatta, hogyan készül ez a csodálatos alkotás. Bizony templom volt ez a dolgozószoba számomra: a tudomány temploma... Íme, az igazi, az eszményi filológus Szabó T. Attila: nyelvünknek, az erdélyi magyar nyelvnek a szerelmese, valamint a tények, az adatok tisztelője, a pontosságot mindennek elé helyező tudós.

A harmadik említendő esemény a Magyar Nyelv-tudományi Társaságnak az akadémián rendezett egyik közgyűlésével kapcsolatos. Itt nyújtotta át Szabó T. Attilának akkori elnökünk, Bárczi Géza a Társaság legnagyobb kitüntetését: a Révai-emlékérmet. Utána beszélgettünk. Valahogy az én főtökári beszámolómról terelődött a szó. „Jó volt a beszámoló – mondta –, de (hangja rosszállóan megemelkedett, pedig kedvelt engem) hogy fogalmazhattál így: mondhatnánk, mert csak a mondhatnók alak a helyes!” (Csak zárójelben jegyzem meg: mint ismeretes, ez a régies forma Erdélyben, a műveltek beszélt nyelvében még él, nálunk azonban már modorosnak hatott volna.) Íme a nyelvhelyességgel, a nyelvi igényességgel is szívvel-lélekkel törődő Szabó T. Attila.

2. Szabó T. Attila az élet céljának a munkát, az alkotást tekintette. Így vallott erről 1986 októberében – mintegy fél évvel halála előtt – a Magyar Televízióban elhangzott interjúban: „Én nagyon sokat gondolkoztam azon, hogy mi az emberi életnek a célja. És nem tudtam mást kitalálni, mint azt, hogy a munka. Az alkotás. A közösség számára való alkotás és a

közösség életével való egybefonódás a munka révén. És ezt igyekeztem mindig a tanítványaimban – nem is prédikációval, hanem inkább példaadással – tovább éltetni” (MNy 84: 270). Munkájának tárgyát és célját meg a következőképpen foglalhatjuk össze az ő szavaival: Erdélyben a kisebbségben élő magyar nyelvet és tudományát felvirágoztatni.

Mintha ezt készítették volna elő családi és iskolai nevelése, az egyetemi évek, a Kelemen Lajos által elindított levéltári munka, a Csűry Bálint hatása és így tovább.

És itt – rendhagyó módon – hadd térjek ki a napjainkban már sajnálatos módon megfogyatkozott Kruzsoknak az Attila életében betöltött szerepére. Így nyilatkozott ugyanis róla az 1979-es videofelvételen, amikor életpályájáról beszélt: „Mikor lettem a vizsgámat... állás nélkül voltam. De kaptam ösztöndíjat Pestre, és tulajdonképpen ez alapította meg az én nyelvészpályámat, mert akkor kerültem kapcsolatba a Kruzsok körével, Pais Dezsővel, akkor még aztán Gombocz is élt és Szinnyi, Melich s a többi, s a többi, és ott a Kruzsok körében fejlődtem tulajdonképpen én igazában nyelvészé. Az a kellemes, kedves, amit ma már nem ismernek az emberek, az a nagyszerű társaság, elsőrangú nyelvészeknek a társasága, hát ámulatba ejtett. Aztán rendre közelebb is jutottam ezekhez a nagyon tekintélyes nyelvészekhez, különösen Pais Dezső tüntetett ki barátságával. És ez döntött tulajdonképpen véglegesen abban a tekintetben, hogy hát egész pályámon a nyelvészettel foglalkozom” (Szabó T. Attila. 1906–1987. A hetvenes évek magyar nyelvészei. Pályaképek és önvallomások 43. sz. Szerk.: Bolla Kálmán. 1996: 5.)

E kitérő után folytatom: az eddig mondottakhoz még a következő tények járultak hozzá ahhoz, hogy Szabó T. Attila sokoldalú tudóssá váljék. Szabó T. Attila mindenekelőtt kutató volt. „Mindig a kutatás érdekelt. Mindig valahogy úgy éreztem – mondta már idézett vallomásában (MNy 84: 265–266) –, hogy engem a tanárság megakadályoz abban, hogy igazán, teljesen a kutatómunkának élhessek.” A sokoldalúság irányában hatott aztán, hogy a történetiség, a történeti folyamatok vizsgálata vonzotta: „Történeti távlat nélkül semmi jelenséget nem lehet tulajdonképpen valóságosan és elfogadhatóan értékelni” – vallotta (i. h. 264). A sokoldalúságot biztosította Szabó T. Attila filológusi alkata is, elsősorban az adatok tisztelete, az adatokra való támaszkodás. „A nyelvészeten adatok vannak – nyilatkozta (i. h. 258) –, azokat összeállítja az ember, bizonyos eredményre eljut, és az eredmény – szinte azt lehet mondani – megfellebbezhetetlen.” Ezért mondta róla már 1940-ben Pais Dezső: „Szabó T. Attila nem a képzelet világában élő nyelvész. Véleménye, eredményei mindig az adatokból magukból kerekednek ki” (i. h. 260). Sokoldalúsághoz vezetett továbbá Szabó T. Attila realitásérzéke, amely a problémák sokaságát láttatta meg vele, és amely nem engedte időleges dolgokhoz (divathoz, politikához stb.) kapcsolódni.

3. A jelzett sokoldalúságból ragadjuk ki most már a nyelvjáráskutatást. Vajon mi vitte Szabó T. Attilát a nyelvtudomány és azon belül e felé a tudományág felé?

Meghatározó volt számára mindjárt a család, amely büszkén emlékezett egyik őseire, a kiváló nyelvtudós Gyarmathi Sámuelre. De jövőendő pályá-

ja szempontjából a legtöbbet tanítónő édesanyjától kapta. Erre határozottan utal az említett interjúban: „En özvegy édesanya gyermeke vagyok, mégpedig tanítónőnek a gyermeke. Ezért nekem a nyelv az Édesanyámra való emlékezést is jelenti, tehát anyanyelvet, és pedig tisztán, elegyítetlenül, szép anyanyelvet jelent. Édesanyámnak ez a szelleme az egész életemben végigkísért, és igazán nagyon korai gyermekkoromtól kezdve nekem nagyon sokat jelentett a nyelv. És ezért adtam magam rövid kitérő után – mert először teológiát végeztem – az anyanyelv kutatására” (MNy 84: 257). Ehhez azonban mindjárt hozzá kell tennünk, hogy Szabó T. Attilát munkálkodása során Erdélynek, a mindenkori közvetlen környezetének a nyelvi körülményei érdekelték. ő maga így vall erről: „... főként két neveltetési hely: Dés és Kolozsvár, meg tanári működésem kezdeti szakaszának két állomása, Nagyenyed és Zilah, valamint e pontok környéke, később a kutatási tétel választott Kalotaszeg, Közép-Erdély, a székelység és a moldvai csángóság nyelvi-népi, néprajzi és történeti jelenségei állottak munkásságomnak egész folyamán érdeklődésem középpontjában, úgy azonban, hogy a felvetődő kérdések megoldásában mindig tudatosan igyekeztem szélesebb körű táji-népi összefüggések, kapcsolatok szemmel tartásával vizsgálni” (Anyanyelvünk életéből. Válogatott tanulmányok, cikkek. I. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1970. 12–13). A nyelvjáráskutatás felé való jában Csűry Bálint indította el, aki már a Kolozsvári Református Kollégiumban tanította, majd később, 1930-ban – mint néprajzkutató szemináriumának a hallgatóját – magával vitte moldvai nyelvjárásgyűjtő útjára. Csűry módszere és magatartása így lett szinte minta a számára. Jól látta a Szamosháti szótár „iránymutató, úttörő voltát”, és azt, hogy Csűry Bálint Debrecenben „a magyar nyelvjáráskutatás fészkevé tette”, továbbá hogy éppen a nyelvjáráskutatásban iskolát teremtett (I. Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok és cikkek. III. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1972. 475–78).

Érthető tehát, hogy amikor 1940-ben Észak-Erdély, a Partium és a Székelyföld visszatérése után a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem nyilvános rendkívüli tanárává és egyben a Magyar Nyelvtudományi Intézet igazgatójává nevezték ki, az általa kijelölt három kutatási fő irány közül az első az erdélyi nyelvjáráskutatás atlaszának elkészítése volt. És bár 1945 után nehéz idők következtek, 1952-től két évre el is távolították az egyetemről, továbbá utána más beláthatatlanul nagy munkába fogott (helynévkutatás, az Erdélyi szótörténeti tár adatainak összegyűjtése), a nyelvjáráskutatás továbbra is központi vizsgálódási területe maradt. Dialektológiai munkásságát – Csűry hatására – mesterműszók gyűjtésével, valamint hang- és alaktani vizsgálódásokkal kezdte (vö. Balassa Iván: Szabó T. Attila, Erdély nagy nyelvtudósa. Püski Kiadó. Bp., 1996. 78). Mindenekelőtt két korszakos jelentőségű munka létrejött és számos nyelvjárástani tanulmány fűződik a Szabó T. Attila nevéhez. A két említett mű: A moldvai csángó nyelvjáráskutatás atlasza és A romániai magyar nyelvjáráskutatás atlasza.

A csángók nyelvjárással való foglalkozás – ez a valóban úttörő jellegű és rendkívül fáradságos munka – Szabó T. Attilának szinte az egész életét végigkísérte. 1930-ban – mint már utaltam rá – Csűry Bálint vitte magával az első gyűjtőútra. 1949-ben aztán az ő

irányításával 11 kutató kezdte meg a tervszerű gyűjtést, beleértve a néprajzi, a folklór és a népzenei gyűjtőmunkát is. Ennek az eredménye A moldvai csángók nyelvjárásának atlasza című kiváló, sok mindenre fényt derítő munka. Az atlasz 1969-re lényegében készen állt, de csak 1991-ben jelenhetett meg Budapesten, a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 193. számaként, két kötetben. Péntek János az előszóban leírja a gyűjtés és a megjelentetés történetét, rámutatva arra, hogy végre biztosan lehet állítani, hogy „az atlasz szerkesztői... a térképlapon szereplő 43 helységet tekinthették jellegzetes és anyanyelvében is még élő csángó településnek. Eből négy képviseli az északi nyelvjársváltozatot, hat a délit, harminchárom a székelyest.”

Szabó T. Attila nevéhez fűződik aztán – Bárczi Géza mellett – szintén úttörő jelleggel az első magyar nyelvátlasz előkészítése és megjelentetése. Az Erdélyi Tudományos Intézet 1944-ben adta ki a Huszonöt lap Kolozsvár és vidéke népnyelvi térképéből című munkát (Gálffy Mózes és Márton Gyula társ-szerzőkkel), mint a magyar nyelvátlasz-kutatások első termékét. Az igazán nagy vállalkozásnak: A romániai magyar nyelvjárások atlaszának a munkálatai (a kérdések és a kutatópontok összeállítása stb.) szintén Szabó T. Attila vezetésével és két kutató közreműködésével indultak meg 1955-ben. Sok viszontagság után 1959-től 1967-ig végül is egy kutató, Murádin László egyedül végezte el a gyűjtés igen nehéz munkáját, majd 1974-re hasonlóan megfeszített munkával elkészítette az első kötetet. Megjelenéséről azonban az akkori politikai és egyéb okok miatt szó sem lehetett. Erre csak 1989 után vállalkozhatott a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Így az első kötet 1995-ben Budapesten látott napvilágot Juhász Dezső és munkacsapata gondos szerkesztésében, immár számítógép alkalmazásával, elektronikus úton. Kilenc kötet már a kezünkben van, a tizedik most készül, a kötetek száma tizenegy lesz. Juhász Dezső így jellemezte ezt a csodálatos nyelvátlaszt az előszóban: „... a felgyűjtött anyag olyan gazdag, hogy a nyelvi rendszer hangtani, alaktani és lexikai szintjein számos részmonográfia, jelenségtanulmány megalkotására is ösztönöz. A kulturális jelenségek mozgását szintén tükröző nyelvjárások kiapadhatatlan forrását adják a néprajztudománynak, a településtörténetnek és a magyar–román kontak-tuskutatásnak.”

Ezúttal nincs terünk arra, hogy felsoroljuk Szabó T. Attila számos tanulmányát, amelyben Erdély és a Partium különböző tájainak a nyelvével, az egyes jelenségek történetével foglalkozott. Még kevésbé számlálhatjuk elő közvetlen és közvetett tanítványait és azok dialektológiai munkáit, amelyekben mindig ott van mesterük szellemisége.

Így teremtett iskolát a nyelvjárás-kutatásban Szabó T. Attila, és ezért állapíthatja meg róla Benkő Loránd, hogy „... lényegében Szabó T. Attila tekinthető az újabb kori erdélyi magyar nyelvjárás-kutatás atyjának” (MNy 93: 391).

4. Végezetül arról szövegek, hogy Szabó T. Attila mestere volt a stílusnak, két értelemben is. Egyfelől szépirodalmi művekkel, egyáltalán nyelvi eszközökkel foglalkozván sohasem felejtkeznek el azok stílusértékére is rámutatni. Másfelől mondanivalójának a megfogalmazásában – szóban és írásban – mindig a legodaillóbb, a legigényesebb s ugyanakkor nagyon

is ízes stílust alkalmazta.

Mint a kiemelkedő nyelvészek közül többen, ő is az irodalomtudomány felől indult el tudományos pályáján. Ez azonban mintegy természetesen következik az ő – mondhatnánk – interdiszciplináris érdeklődéséből, illetve a humán műveltség vélt oszthatatlanságából is. Mint Kovács Sándor Iván utal rá (MNy 93: 393), Szabó T. Attila 1929 és 1941 között szinte kizárólagosan irodalomtudománnyal foglalkozott. 1929-ben versfordításait adta közre, az angol irodalomnak olyan egyéniségeitől véve a lefordítandó szövegeket, mint Shakespeare, Byron, Milton, Shelley, Rabindranath Tagore, Whitman, Wilde és Wordsworth. Aztán ötéves kutatás eredményeként 1934-ben jelentette meg Kéziratok énekeskönyveink és verses kézirataink a XVI–XIX. században című sajátos munkáját, amelyben rámutat ezen énekeknek mindenekelőtt a népköltészethez, illetve az irodalomhoz való kapcsolódására és stílárius jellegzetességeire. Bár – mint utaltam rá – Szabó T. Attila tudományos pályája minden bizonnyal Csüry Bálint hatására az 1940-es évek elején a nyelvészet felé fordult, a szépirodalom és az irodalomtudomány iránti érdeklődése végig megmaradt. Egyes források vizsgálatán kívül ezúttal csupán a népköltéssel való beható foglalkozására utalok. 1970-ben Haja, Haja virágom címen Gy. Szabó Béla álomszép fametszeteivel kiadja a 15. századtól fennmaradt virágénekeinket (szám szerint 177-et), bizonyos típusokba és azon belül időrendbe szedve, továbbá jegyzetekkel, mutatóval, időrendi táblázattal, magyarázó szójegyzékkel, tulajdonnévi tájékoztatóval és nem utolsósorban stilisztikai megjegyzésekkel ellátva. Ezenkívül a bevezetőben megírja a virágénekeknek és kutatásuknak a történetét. Hasonló módszerrel tette közzé 1971-ben Kallós Zoltán gyűjtése alapján a Balladák könyve című csaknem 700 oldalas gyűjteményt. Bevezetesként itt is bemutatja a hazai magyar népballedagyűjtés életútját.

Egészében stilisztikai jellegű tanulmányáról csak egyről tudok. Egyik legonátlótlanabb szavunk nyomában címen (Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok és cikkek. III. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1972. 277–312) az -e-é simuló kérdőszócskának bemutatja az eredetét, majd hatalmas példatárban a stilisztikai, ritmikai szerepét, illetve a két változatnak a szövegekben való megjelenését. Aranytól Tóth Árpádig, Szabó Lőrincig, illetve Dsidától Kányádiig vett számos példával oszlatja el „azt a tévhiedelmet, hogy az -e-é az irodalmi nyelvi, az -é pedig (az -i-vel és -a-val együtt) tájnyelvi viszonyító elem” (i. h. 309). Aztán stilisztikai egybevetéssel is bemutatja, hogyan vált egy Csokonai-vers diákdallá (Nyelv és irodalom. Válogatott tanulmányok és cikkek. V. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1981. 183–186). És a hasonló stilisztikai jellegű utalásokat még sokáig sorolhatnám.

A stilisztikát segítette azonban Szabó T. Attila – ha közvetve is – a saját, igazán kifejező, középkori nyelven: „illő” stílusával. Találóan jellemezte ezt Benkő Loránd: „Amellett, hogy... az írásai a mikrofilológiai nyelvi elemzés gyöngyszemei, tudott úgy írni, hogy a szélesebb művelt közönség is érthette és élvezhette nemcsak mondanivalójának tartalmát, hanem ízes, veretes stílusát is, amely az erdélyi magyar köz- és irodalmi nyelv legjobb hagyományait vitte tovább” (Magyar Tudomány XXXII. 1987. 135).

Valóban elibénk varázsolja az Erdélyi magyar szótörténeti tárban idézett szavak, mondatok, szövegrészletek által felidézett életet: „Úgy érzem – ennek is szántam –, hogy ebben a szótárban valósággal kavargok, forr a nyelv, előttünk vajúdik, születik; előttünk pörölnék, patvarkodnak, nyájaskodnak, enyelegnek, pajzánkodnak, szeretnek, szeretkeznek, gyűlölködnek az emberek. Szavakban...” (Nyelv és irodalom. Válogatott tanulmányok, cikkek. V. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1981. 564).

Mestere továbbá a leírásnak. Így láttatja az első romániai magyar diákmunkatábor környezetét 1936-ban: „... a Kölesájnak nevezett kis lankás oldalvölgyből, amelyet hátul félkör alakban frissen irtott nyír- és tölgyerdő környezett, mindenfelé erdő ékítette hegyekbe ütközött szemem. A távolban ott kéklettek a Meszes végső nyúlványai” (i. h. 427).

És hogyan jellemezte a nyelvművelő Kosztolányit: „Arany János óta nem volt egyetlen írónk sem,

akiben a költő és a nyelvész olyan édesegy testvériségben élt volna, mint amilyen összhangzó egységben Kosztolányi lelkében éltek az írói és a nyelvtudói hajlamok és kellek. Ezért nyelvi remeklés minden költői sora, és ezért tudományos alaposságú minden fejtegetése, amelyet a nyelvi kérdésekre vonatkozólag tőle olvashatunk” (Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok, cikkek. III. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1972. 469). És a tanulságos példákat szaporíthatnám szinte a végtelenségig.

5. Íme így szolgálta Szabó T. Attila mint nyelvjáráskutató és mint a stílus mestere – a legmagasabb fokon, a legnagyobb eredményességgel – anyanyelvünk, a magyar nyelv ügyét.

SZATHMÁRI ISTVÁN

Elhangzott az MTA Szabó T. Attila-émlékülésén 2006. április 27-én

Interjú Szabó T. Attilával

– Az utóbbi években megérdemelten többször szólaltatták meg Szabó T. Attila professzor urat, mint kutatót. Szeretnék elbeszélgetni a tanár úrral pedagógusi pályájáról a Visszhang diákrádió számára. Először is megkérdeném a professzor úrtól, hol végezte tanulmányait, s kik voltak azok a tanárai, akik példaképekül szolgáltak?

– Én az iskola elvégzése után a teológiára iratkoztam be, a kolozsvári Református Teológiára, ott kiváló tanáraink voltak... Név szerint, hogy megemlítsen őket: Makkai Sándor, Tavaszai Sándor, Imre Lajos, Gönczi Lajos, Maksay Albert, Nagy Géza, a történész. Nem az a fiatal Nagy Géza, aki most ment nyugdíjba... Jaj, a fiatal, most ment nyugdíjba az egyetemről, éppen a teológia szakról. A teológia elvégzése után... azután a kolozsvári egyetemre, román egyetemre iratkoztam be, és ottan magyar, angol, és világtörténelem szakkal szereztem tanári oklevelet. De még mielőtt ezt az oklevelet megszereztem volna, a másodév elvégzése után Enyedre kerültem a tanítóképzőbe tanárnak, és ott két évig voltam. Két év után az enyedi képzőbe nem választottak meg többé tanárnak, és akkor aztán külföldre mentem. Budapesten egy évig kutatással foglalkoztam. De ez már talán nem is ide tartozik. Minden esetre azok közül a tanáraink közül, akik előttem példaképekül szolgáltak, feltétlenül meg kell említenem először Csűry Bálintot, az újabb magyar néprajzi kutatás megindítóját. Csűry Bálint már középiskolában tanárom volt, a hetedik, nyolcadik gimnáziumban, mert a Kolozsvári Református Kollégiumban végeztem. Ott már tanárom volt, de azután az egyetem elvégzése közben és elvégzése után nagyon közeli, baráti kapcsolatba kerültem vele. Egy alkalommal elkísértem moldvai gyűjtőújtjára, és ott nagyon sokat tanultam az ő gyűjtőmódszerének a közvetlen szemlélete rendjén. De azután is fenntartottuk ezt a kapcsolatot, miután ő kikerült Magyarországra tanárnak. Csűry Bálint az én egyetemi hallgatói éveim alatt a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók egy kis csoportjának külön előadásokat tartott, és ezeken az előadásokon szereztem meg én a valamelyes magyar

nyelvészeti ismereteket. De Csűry Bálint nagyon hamar kikerült a Debreceni Egyetemre, és így aztán a közvetlen személyi kapcsolat vele megszakadt ugyan, de ami a tudományos kapcsolatot illeti, az élete végéig tartott, úgyhogy azt terveztük, hogy együtt fogjuk kiadni a Magyar néprajz című évkönyvet. Sajnos ebben a halála megakadályozott.

Csűry Bálinton kívül a Református Teológián rendkívül nagy hatással volt reám Tavaszai Sándor professzor, aki az egyháztörténetnek, majd a filozófiatörténetnek és a filozófiai gondolkodás történetének volt a tanára. Tőle rendkívül sokat tanultam a kérdéseknek a rendszeres áttekintése, feldolgozása vonatkozásában... A tudományban rendkívül szükségem van. De azután, amikor... éppen ő, ő tett egy olyan lépést az én életemben, illetve tétetett velem egy olyan lépést az életemben, amely döntő volt a tudományos pályám alakulására. Tudniillik, mikor az első évet elvégeztem, akkor nagyon komolyan foglalkoztam egyháztörténeti kutatásokkal. Olyan mértékig, hogy az feltűnt Tavaszai Sándornak, s a következő évben, másodéves koromban, egy svájci ösztöndíjat juttatott nekem. Persze az ösztöndíj... én Kolozsvárt kaptam, és Kolozsvárt maradtam. Ez az ösztöndíj biztosította az az évi tanulásom költségeit, sőt, még maradt azon kívül zsebpénzem is, amivel nagyon megkönnyítette az életemet, mert azelőtt sajnos mindig tanítványokkal kellett bajlódnom, és ez elvont a tudományos és a tanulmányi kérdésektől. Nyolcan voltunk... közülünk kettő más természetű beosztást kapott. Tavaszai Sándor nagyon bölcsen a hat ilyen ösztöndíjastól megkívánta, hogy járjanak fel az Egyetemi Könyvtárba, az Erdélyi Múzeum Levéltárába Kelemen Lajoshoz egyháztörténeti forrásokat másolni. S így kerültem én kapcsolatba 1925-ben Kelemen Lajossal, és a vele való kapcsolat ismertette meg velem a levéltári kutatás szépségeit, az érdekeségeit, és azután így vált belőlem levéltári kutató és levéltári anyaggal dolgozó tudományos munkás. Kelemen Lajosnak a közvetlensége, a tárgyyszeretete az egész életemen végigkísért. Úgyhogy, végeredményben a legnagyobb hatást reám Kelemen Lajos

Szabó T. Attila – Gy. Szabó Béla fametszete

tette. Nem lett volna belőlem nyelvtörténész talán, ha ez a kapcsolat közöttünk nem történt volna meg.

– Mikor tetszett az egyetemre kerülni tanárnak?

– Még annyit el kell mondanom, hogy az egyetemet úgy végeztem el, hogy két évet hallgattam az egyetemen, beszámítottak két évet a teológiai végzettségemből, s akkor Enyedre kerültem tanárnak, a tanítóképzőben voltam két esztendeig. Két esztendő után helyembe egy enyedit választottak meg tanárnak, aki aztán otthagya egy esztendő múlva a tanszéket... Akkor én állás nélkül maradtam, Magyarországon egy évig levéltári és könyvtári kutatásokat végeztem...

– Hányas években volt ez?

– Ez... lássuk csak... 28-ban végeztem a teológiát, 30-ban kerültem Enyedre, 32-ben... 32–33-ban voltam Pesten. Amikor visszakerültem voltam grófi nevelő is egy nyáron valami három-négy hónapig. Mese nem volt, meg kellett valahogy élni. S akkor a következő őszön, tehát 33 őszén kerültem Zilahra. Zilahon két és fél esztendeig voltam. Zilahi tanárságom idején tettem le a doktorátust Debrecenben az egyetemen, mégpedig irodalomtörténeti doktorátust szereztem. A kéziratos énekeskönyvekkel foglalkoztam akkoriban. De akkor már engem inkább a nyelvészet érdekelt. 1936 tavaszán az Erdélyi Múzeum Levéltárhoz kerültem Kelemen Lajos mellé. Akkor kezdődött aztán az életemnek a legeredményesebb korszaka, mert dúskálhattam a levéltári anyagban... Egész nap levéltári anyaggal foglalkoztam: vagy rendeztem, vagy kutattam benne.

– Hol volt a levéltár?

– Az Egyetemi Könyvtár második emelete. Az egész emelet. Később került aztán a levéltár a Farkas utca 8. szám alá, és ma is ott van a levéltári anyag, de az Akadémia tulajdonába került az államosítások rendjén, és most már az Állami Levéltárhoz tartozik.

– Az egyetemre hogy tetszett kerülni?

– 36 tavaszán kerültem Kolozsvárra. S akkor, a mostani hármas liceumban volt a liceumi könyvtár, az igazgatója és a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók tanulmányi igazgatója volt dr. György Lajos, irodalomtörténész. Ő folytattatta velem azt a munkát, amit Csűry Bálint megkezdett. Én is tartottam az egyetemi hallgatóknak magyar nyelvészeti előadásokat, tudniillik az egyetemen csak irodalomtörténész professzor volt. Egyetlen hely volt, Kristóf György volt az irodalomtörténész professzor, és természetesen ő adott elő valami nyelvészetet, de nem lévén szakember, az újabb magyar nyelvészeti kutatásokban és eredményekben nem lehetett tájékozott. Én tartottam az egyetemi hallgatóknak nyelvészeti előadásokat 36-tól kezdve egészen 40-ig. És akkor ezeken az előadásokon vett részt mások mellett Márton Gyula és Gálffy Mózes.

1940 őszén neveztek ki engem egyetemi tanárnak, és attól kezdve aztán, természetesen, sokkal nagyobb lehetőségem nyílt arra, hogy ne csak tanároknak szükséges ismereteket közvetítsek a diákok számára, hanem ezeken az ismereteken túl a tudományos kutatásba is bevezessem a hallgatókat. Ebben az volt a módszerem, hogy mielőtt valaki már első éves korában feltűnt a nyelvészet iránt mutatott érdeklődésével, akkor én azt rögtön környezetembe vontam, szabad kutatási és tanulmányozási lehetőséget biztosítottam abban a kis intézeti helységben, ahol én működtem. Nagyon korán, első, másodéves korában már közöltem kis tanulmányaikat, és így elindítottam őket a tudományos kutatás útján.

– Professzor úr, napjainkban sokat hangsúlyozzák a diákok bevonását a tudományos kutatásba, a kutató diák kialakításában milyen szerepe lehet egy tanárnak?

– Ha a tanár észreveszi a diákjaiban, mondjuk éppen a nyelvészeti érdeklődést, akkor lehetőleg minél közelebb hozza, minél közelebbi személyi kapcsolatba kerül a diákkal. Minél többször érintkezik vele, megbeszél tudományos kérdéseket, rámutat azokra a kérdésekre, amelyek tisztázatlanok, s amely irányba, ugye el lehet indulni, és érdemes elindulni, és ilyenformán aztán a tanár és a diák között hogyha kifejlődik ez a közvetlen kapcsolat, akkor ez nagyon gyümölcsözően, eredményesen befolyhat abban a tekintetben, hogy a diákból kutató legyen. Ma az a nehézség, hogy rendkívül magas az az óraszám, ami a diákra nézve kötelező, és ez bizony a tudományos munkában való elmélyülést természetesen meg lehetőségek akadályozza. Mert a tudományos kutatásban nincsenek órák, és nem elégséges egy-két óra, hanem bizonyos állandó elmélyedésre van szükség. Ezt mondjuk, esetleg később talán tudja magának biztosítani a diák, mikor már kikerül az életbe, és ottan el tud mélyülni a tudományos kutatásban. Az a tapasztalatom, hogy ha a diák az egyetemi évek alatt nem válik kutatóvá, akkor nehezen lesz a későbbiekben, sokkal kedvezőtlenebb tanulmányozási körülmények között, komoly kutató. Merthát itt, Kolozsvárt mégiscsak az egyetem tudományos könyvtára rendelkezésére áll, viszont ha elkerül egy vidéki városba, nagyon nehezen tud valamire menni a tudományos kutatóeszközök megszerzése tekintetében. A diákság azt teheti, hogy már egyetemi hallgató korukban igyekezzenek megszerezni azokat a legszükségesebb könyveket, tanulmányi eszközöket, ame-

lyek – ugye az anyagi lehetőségeikhez képest – megszerezhetők, és akkor mikor kikerülnek az életbe, akkor már egy kis olyan kézi könyvtárunk legyen, amely rendelkezésükre álljon a további évek kutatómunkája során. Én, legalább, úgy gyűjtöttem össze ezt a kis könyvtárat, ami itten van, hogy egyetemmel hallgató koromtól kezdve egyre tudatosabban úgy válogattam össze a könyveket, hogy innen a szobából ki se kelljen mozdulni, mert hiszen egy nyelvésznek állandóan szótárakat, mindenféle munkákat kell tanulmányozni, és hogyha nincs ott, akkor nagyon nehéz a tudományos kutatásba elmélyülni, a megfelelő adatokat, ismereteket, ugye, megszerezni.

– Újabban sokat írnak a szaklapok az úgynevezett Kolozsvári Nyelvész Iskoláról. Milyen gyakorlati célok elvégzéséért verbuválódtak össze tagjai?

– A tudományos kutatásban nagyon nehéz, már nyelvészeti vonatkozásban, mondjuk gyakorlati célt kitzütni. Gyakorlati célnak lehet nevezni a nyelvtudományok azokat az ágazatait, amelyek közvetlenül a jelenkori nyelvnek a befolyásolását, az alakítását célozzák. Vagyis, tulajdonképpen a nyelvművelést és a leíró nyelvtani kutatásokat, amelyek ugye a szép és a helyes beszédnek és írásnak a kellékeit ismeretik meg a hallgatósággal. A nyelvtudományoknak a legnagyobb része nem szolgálhat közvetlen gyakorlati célokat. Mert mondjuk például nyelvtörténeti vonatkozásban az, hogy milyen volt a magyar nyelvnek a története, vagy bármely nyelvnek a története, nehéz azzal kapcsolatban gyakorlati célokat emlegetni. Legfeljebb arról lehet szó, hogy a nyelvtörténeti kutatás nélkül és nyelvtörténeti ismeretek nélkül nagyon nehéz az úgynevezett gyakorlat... a tudományok a gyakorlatban való érvényesítése, mert hiszen, ha nem ismerjük a nyelv történeti fejlődését, akkor nem tudjuk megállapítani azt, hogy a mai nyelvszokásban, a ma jelentkező nyelvi jelenségek közül melyek tekinthetők olyannak, amelyek – történeti vonatkozásban – beleesnek a nyelvi fejlődésnek a vonalába, és ezek ugye helyesnek tekinthetők, és helyesíthetők – és melyek nem esnek be, amelyek ellen, természetesen, aztán a nyelvművelőnek harcolni kell. Tehát ilyen értelemben a nyelvtörténet is gyakorlati lehetőségeket nyújt a nyelvész számára: a nyelv, a mai nyelvnek az alakítása, vagy a mai nyelvszokás szebbé, helyesebbé tétele tekintetében.

– Hát én, professzor úr, nem éppen a közvetlen gyakorlati célokra gondoltam, hanem milyen nyelvjárási, vagy nyelvtörténeti munkákat kellett elvégezni...

– Na jó, hát ilyen értelemben a Kolozsvári Iskolának éppen az volt – szinte úgy lehet mondani – az újítása, hogy kilépett a tudományos kutatóműhelyekből, és nagyon széles körű nyelvjáráskutatást végzett részben a nyelvatlasz-munkálatokkal, részben pedig az egyes nyelvi jelenségek helyszínen való megfigyelése után ezeknek a jelenségeknek a tudományos feldolgozásával. Ebben a tekintetben különösen Gálffy Mózes és Márton Gyula tettek nagyon sokat, és a hozzájuk kapcsolódó többi, mai tanszék tagjai, akiknek a nevét most nincs miért felsorolni, mert mindenki a diákok közül ismeri, hiszen mindenik tanítványa.

– Kit emel ki a professzor úr utódai közül, akik továbbléphetnek az ön által megkezdett úton?

– Hát ez a magyar szakosok előtt már szinte felesleges kérdés, mert hiszen akik azt a tudományzapot adják elő, mellyel annak idején én foglalkoztam,

azok természetesen ilyeneknek tekinthetők. Így Gergely Piroska és Kósa Ferenc kiváló kutatók, ma is munkatársaim, a Szótörténeti tár szerkesztésében ők is részt vesznek, de aztán nagyon komoly kutató Vámszer Márta, aki nem is finnugor nyelvészettel foglalkozik... illetőleg hát nem abban a kérdésben kutat tudományosan tovább, hanem magyar nyelvészeti kérdésekben, és éppen nyelvtörténeti kérdésekkel foglalkozik, nagyon komoly munkatársam a Tár szerkesztésében. Még ki is van... Zsemlyei János, bár ő inkább nyelvjáráskutató és a magyar–román nyelvi kölcsönhatásoknak a kutatója, de ő is részt vesz a Szótörténeti tár szerkesztésében, és nagyon komoly munkás... Én a Kolozsvári Iskola megjelölést túlzásnak tartom. Ezt nem régebben, mikor az Akadémián, a Magyar Tudományos Akadémián előadást tartottam meg is mondtam, hogy tulajdonképpen az túlzás, mert a kolozsvári magyar nyelvészek nem dolgoznak más munkamódszerrel, mint ahogy általában a magyar nyelvészek dolgoznak. A kolozsvári nyelvészeket csak azért lehet, mondjuk, külön nyelvészeti iskolaként emlegetni mert sehol, egyetlen intézményben sem folyik olyan tudatosan a közvetlen környezet nyelvi megismerésére való törekvés, mint a kolozsvári nyelvészeknél. Sehol a magyar nyelvterületen... a magyar nyelvterület egyetlen részén sem végezték el a helyszíni kutatásnak azt a nagyon részletesbe menő feldolgozását, mint Kolozsvárt. Tudniillik a kolozsvári nyelvészek, éppen Márton Gyula és Gálffy Mózes vezetésével, az egész romániai magyarság nyelvét az egyes településekre menően megvizsgálták, és az anyagot nagyon gazdag kérdőívvel felgyűjtötték. Ugyhogy például az egész székelységnek minden egyes településre vonatkozó nyelvi anyaga ma a kolozsvári egyetem magyar nyelvészeti tanszékének az adattárában ottan van, de ezen kívül a Marosmentének, a Szilágyságnak, s egész a csángó vidéknek a teljes nyelvföldrajzi anyaga össze van gyűjtve. Sehol a magyar nyelvészek nem végezték el ezt a gyűjtést. S azon kívül még meg van a Nagy romániai nyelvatlasz, amelynek az anyagát éppen az én irányításommal Murádin László gyűjtötte össze az Akadémia magyar nyelvészeti részlegében... Ugyhogy a kolozsvári nyelvészek ilyen vonatkozásban nagy teljesítményről számolhatnak be. Ilyen értelemben lehet beszélni Kolozsvári Iskoláról. A másik pedig: nagyon komolyan dolgoztak a román–magyar nyelvi kölcsönhatások, sőt a magyar–szász nyelvi kölcsönhatások kérdésével is. Mert a román–magyar nyelvi kölcsönhatásról Márton Gyulának egy egészen külön kötete... sajnos közvetlenül halála után jelent már meg...

Emellett a kolozsvári nyelvészeti tanszék egy másik munkacsoportja az én vezetésemmel feldolgozta a történeti vonatkozásait ennek a kérdésnek, hiszen a Szótörténeti tár a nyelvi anyaga, cédulaanyaga, nagyszerű lehetőséget nyújtott erre.

– Professzor úr, tetszett említeni a magyar–német hatást, nyelvi hatást. Ezzel ki foglalkozott?

– Nagy Jenő foglalkozik, de sajnos ő elég keveset, mert ő is a Szótörténeti tár egyik szerkesztője, és a német értelmezéseinek is a szerzője. Bizony ez nagyon lefoglalja, s amellett néprajzi kutató, egymás után jelennek meg ilyen gyűjteményes kötetekben az ő tanulmányai. Eléggé el van foglalva, úgyhogy sajnos evvel a kérdéssel nem tud olyan mértékig foglalkozni, ahogy kellene. De az, hogy a Szótörténeti tár

szerkesztési munkájában részt vesz, az lehetőséget biztosít majd számára – különösen, ha a szótár teljes egészében elkészül –, hogy ennek a kérdésnek a történeti vonatkozásaival foglalkozzék. Bekerülnek ebbe a szótárba a régi erdélyi magyar nyelvben jelentkező román eredetű, és ugyanígy a szász eredetű, vagy pedig hát német eredetű kölcsönzők is.

– Professzor úr, megjelent eddig a Szótörténeti tár első két kötete. Mikor várhatjuk a következőket?

– A harmadik kötet teljesen elkészült. Bukarestben van, most várom vissza... fele már itt is van talán, és most várom vissza kötegeket, s remélhetőleg, hogy a jövő év elején valamikor nyomdába kerülhet. De már meg van szerkesztve a negyedik kötet is, amely elmegy a H betű végéig, és már dolgoznak munkatársaim az ötödik kötetben. A negyedik kötetéről nem mondhatom azt, hogy készen van mert a megszerkesztett kéziratoknak az átnézése még rám vár. Hát itt van egy része... hát állandóan dolgozok, itt van előttem, most evvel foglalkozom, de ez nagyon, nagyon nehéz dolog. Majd ha kimegyünk megmutatom, hogy milyen terjedelmű egy szótárnak a kéziratanyaga, s akkor látni fogja, hogy milyen munka – részben a munkatársaim részéről, részben részemről – amíg elkészül egy ilyen kötet.

– Most kik segítenek a professzor úrnak a további kötetek megszerkesztésében?

– Hát mondtam már az előbb, hogy a tanszékéről Vámszer Márta, Gergely Piroska, Kósa Ferenc, azután Zsemlyei János. Ők vannak a tanszékéről. Azon kívül Nagy Jenő, Vígh Károly, Maksay Mária, Kúrti Miklós és Török Judit. Az utóbbi három a Tankönyvkiadó munkatársai, de közülük ketten, Maksay Mária meg Török Judit tanítványaim voltak az egyetemen. Nagyszerűen dolgoznak. Szóval, olyan eszményi munkaközösség amely velem dolgozik, hogy ennél szerencsésebben összeálló munkaközösséget nehezen tudok elképzelni. Semmiféle nézeteltérés, legfeljebb grammatikai certant, tehát a nyelvészek vitatkoznak egymással nyelvészeti kérdéssről, de a legnagyobb megértésben, a legnagyobb jóindulattal dolgoznak, és igazán semmiféle alapvető nézeteltérés nem zavarja meg ezt a munkát. Minden szerdán találkozom a munkatársaimmal, ott átadják nekem az anyagot, s akkor én azt megnézem, a következő szerdán elmondom róla a véleményemet. Akkor átdolgozzák az anyagot, és aztán így folyik a munka.

– Ez a munka, ez az együttműködés jelentette a professzor úr számára az igazi pedagógusi munkát?

– Itt érzem én azt, hogy csakugyan hatással tudok lenni, és tudom a munkatársaimmal... és nem magas lóról beszélve, hanem valóban a munkatársakkal együttműködve, meghallgatva az ő véleményüket. Sokszor az ő véleményük hatása alatt elállok attól a kíváncsiságtól, amit előbb hangoztattam. Szóval eszményien közvetlen, és itten aztán csakugyan tudok nevelni. Mert mi volt a helyzet amíg előadótanár voltam? Minthogy úgynevezett normakérdések döntöttek, én mindig csak előadtam, a diákokkal alig ismerkedhettem meg. Nem vezettem soha szemináriumot, azt valamelyik tanársegéd vagy adjunktus vezette, és így nem kerültem közvetlen kapcsolatba a diákkal. Alig volt olyan diák, akinek tudtam a nevét. Ezekre a megbeszélő órákon tudtam valamelyest hatást gyakorolni diákokra. Dehát az olyan... egy-két óra egy évben, az úgyszólván semmi. Most azonban

ezen közvetlen együttműködés révén úgy érzem, hogy meglehetősen nagy hatással vagyok a munkatársaimra, mert átadhatom nekik közvetlenül, mindenféle külső kötöttség nélkül át tudom adni azokat az ismereteket, amelyeket én egy élet során és a történeti nyelv vonatkozásában szereztem. Úgyhogy nagyon-nagyon eszményi ez. A tudományos kutatók nevelése tekintetében tudok valamit csinálni, úgynevezett tudományos vezető vagyok, akik doktorátust akarnak szerezni, azok az én vezetésem alatt végzik a vizsgákra való felkészülésnek, s azután a dolgozatok megírásának a munkáját. Úgyhogy ez a két munka az, ahol igazán elememben érzem magam, mert itten nagyon szép és mindenféle kötöttségtől mentes, közvetlen személyi kapcsolat alakul ki a kutató és a kutatást vezető tapasztaltabb tanár között.

– Professzor úr, ha visszatekint munkás éveire, akkor mi lett volna jobb: egy összkomfortos akadémiai szobában végezze munkáját, vagy vállalva a tanári élet mindennapos küzdelmeit? Őszintén kérdelem a professzor urat.

– Nagyon csábító dolog az, hogy az ember mint tudományos kutató, mondjuk nem éppen csak egy szobába elvonulva, de mondjuk csak a terepen dolgozva és azután szobában, igenis elvonultan, csak a tudományos kutatásnak éljen. Mondom, ez rendkívül csábító lehetőség. Úgy érzem azonban, hogy az, hogy tanár is voltam, és hát mint kutató is igyekeztem valamelyes mértékig mégiscsak megtenni azt, amit tőlem elvárhattak. Kölcsönösen egyik segítette a másikat. Mint kutató a tanári nevelő munkában fel tudtam használni azokat a tapasztalatokat, azokat az ismereteket, amelyeket a kutatás rendjén szereztem. Tehát nem egyszerűen csak a másoktól kialakított eredményeket tudtam a diákságnak előadni, hanem hát a saját kutatási eredményeimet is, ami mindig személyesebbé teszi, érdekel-többé teszi a tanárnak az előadását, mintha egyszerűen felolvassa másoknak az eredményeit. Tehát úgy látom, hogy mégiscsak az a jó, hogy ha valakinek megvan az a lehetősége, hogy elő is adjon, és ugyanakkor elmélyült tudományos kutatást is végezzen. Mindenesetre a tudományos kutatásnak az elmélyültségét és a lehetőséget sokszor akadályozza az, hogy hát megszabott tanrendi kötöttséggel előadásokat kell tartani, és a kutatói munka legizgatóbb mozzanatakor annyiba kell hagyni, mert hiszen szól a csengő és elő kell menni. De azért mégiscsak azt tartom a tanári életben nagyon szépnek, hogy, ahogy elmondtam az előbb, kutatással is foglalkozzék és ugyanakkor a diákság köréből is, részben a gyakorlati tanári munkára készítsen elő embereket, részint pedig a tudományos kérdések iránt érdeklődő diákok közül kiemelje azokat, akik a további kutatásra alkalmasak, és ezeket segítse a tudományos munka terén való elindulásban.

– Professzor úr, végül a magam és a Visszhang Diákrádió hallgatóinak nevében jó egészséget, jó munkabírást, hosszú munkás életet kívánunk!

– Köszönöm szépen!

POZSONY FERENC

A beszélgetést 1979. december 6-án készítettem Szabó T. Attila lakásán.

Egy rendkívüli ember

Beszélgetés ft. Sándor Tivadar plébánossal,
az aradi Caritas vezetőjével

Aradon, az egykori Neumann-féle cukorgyár környékén található az a negyed, amelynek neve egyszerűen csak Gáj. A cukorgyár egykori alkalmazottainak leszármazottai laknak itt a környéken alacsony, kis házaikban. Katolikus, református és unitárius emberek, főként magyarok, hisz a németek már legalább 10–15 éve kivándoroltak innen. Helyükbe egyre több román házvásárló jött, akik jelenlétükkel nagy mértékben befolyásolják az itteni lakosság nemzetiségi összetételét. Természetesen, hogy már ők vannak túlsúlyban és ez meglátszik magán a negyeden is. Már nem adnak annyit az utcák rendjére és tisztaságára. A negyed római katolikus plébánosa ft. Sándor Tivadar, aki egyben a Caritas vezetője, büszkén vezetett végig megvalósított álmán, és miközben mindent megmutatott, elmagyarázta annak célját. A Caritas szervezet sokoldalú tevékenységéről ismert. Lelkes, önfeláldozó vezetője soha sem ül munka nélkül, tétlenül. Többször is keresni kell, ameddig sikerül vele a találkozás. Amikor végre leültünk a plébánia irodájában, arra kértem, mutakozzon be az olvasóknak.

– Aradon születtem, egy tizenegygyerekes családban, én voltam a kilencedik. Édesapám adó-tisztviselő volt, édesanyám házi-asszony. Iskoláimat I–VII. osztályig szülővárosomban végeztem, utána a Gyulafehérvári Kántorkola következett. Ennek befejezése után végeztem el a teológiát 1965–1971 között. Még abban az évben, április 18-án Gyulafehérváron Márton Áron püspök szentelt fel.

– A teológia elvégzése óta, melyek voltak pályájának állomásai?

– Először Temesvárra, a Józsefvárosba helyeztek 8 hónapra helyettesítő káplánként, 1972. március 1-ig. Innen újabb 8 hónapra Aradra, a Belvárosba neveztek ki. Október–novemberben Rescabányán voltam, majd december 1-től arad-gáji káplán lettem, de tevékenységem csak Kiszénpálra korlátozódott. 1975-ben, amikor a gáji plébániát szét-

választották Szentpáltól, a szentpáli plébánia élére engem neveztek ki. Hozzám tartozott még filiaként Sofronya, majd később Kürtös is. 1985. március 20-tól lettem arad-gáji plébános, azóta itt tevékenykedem.

– Hogyan kapcsolódott be a karitatív tevékenységbe, a Caritas itteni munkájába?

– Lelkészként már igen régen végzek karitatív tevékenységet, hisz hitünk, hitvallásunk is előírja ezt. A Caritas-munkába 1991-ben kapcsolódtam be, amikor Kóbor György, a Caritas akkori vezetője felkért erre. Első lépésként meg kellett teremteni az anyagi hátteret, amely a későbbiek során biztosítja majd a Caritas szervezet szociális tevékenységét. Ezért hoztuk létre az Agrocaritas egységeit Szentpálon. Az ott működő Agrocaritason belül asztalos-, lakatos- és esztergaműhelyeink működnek, segítségükkel különböző javításokat és karbantartásokat tudunk megvalósítani. Itt állítottuk munkába a favágó fűrésztelepet, amellyel az általunk megvásárolt rönköket dolgozzuk fel (hisz egy gazdaságban mindig szükség van faanyagra), saját szükségletre, illetve bérmunkában másoknak is. Itt állomásoznak teherautóink, traktoraink és itt szereltük fel az esztergapadjainkat is.

– Az elhangzottakon kívül milyen más tevékenységet mondhat magáénak az aradi Caritas?

– Ruhasegélyekkel igyekszünk segíteni vidékünkön a rászorulókon, az év folyamán kapott segélyszállítmányokból, állandó jelleggel. Egy ruhaüzletünk is van, a plébániával párhuzamos utcában, nem messze a Caritas Komplexumtól, ahol hozzáférhető áron jó minőségű ruhákat árusítunk. A Caritas Komplexumban május óta már működik egy nővérrel a Szociális Központ, amely az otthoni betegápolásra szakosodott. Amilyen gyorsan lehetséges, itt fogjuk beindítani a szegények konyháját, amely meleg étellel fog könnyíteni igen nehéz sorsú egyéneknek. Mindezt a tevékenységet pár alkalmazottal tudtuk eddig megvalósítani, de csak lassan, lépésről-

Sándor Tivadar

lépésre, ahogy anyagi helyzetünk engedte.

– Tudomásom szerint Ön egyházi emberként az iskolatámogató Aradi Alma Mater Egyesület tagja. Mióta lett tag, hogyan és mivel foglalkozik az egyesületen belül?

– Így igaz, alapító tagja vagyok az egyesületnek, és már harmadik éve választottak újra. Az egyesületen belül a vidéki gyerekek felzárkózását segítem elő a matematika területén. Tudott dolog, hogy a vidéki iskolákból érkező gyerekek eredményei gyengébbek, mint a városiaké. A Csiky Gergely Gimnáziumban tanuló vidéki diákok számára egy tanárt fizetek, aki pótorákat tart délutánonként nekik. Ezt Caritas-alapokból tudom megvalósítani, az anyagi hozzájárulás külföldről származik.

Itt szeretném megemlíteni, hogy 1999-ben szintén mi, a Caritas munkacsoportja vállalta el a Csiky Gergely Gimnázium bentlakásának átépítését és a tetőtér beépítését, hogy ez az épület 120 férőhelyes legyen, és hogy a vidéki diákokat befogadja, szálláshoz és étkeztetéshez juttassa. Ezen az épületen 3 éven és 4 hónapon keresztül dolgozott a 12 fős munkacsoport irányításommal. Az akkori városi főépítész, látva ezt a munkát, megjegyezte, hogy ilyen komoly konszolidációs munkát akkor, abban az évben, sehol sem végeztek Aradon. De valóban így is volt, mert mi beleadtunk mindent, hogy jó munkát végezzünk. A régi alapot kiástuk és méterenként újraöntöttük, újraerősítettük. 1,20 méter mélységbe lementünk, hogy azt újraöntsük. Így kialakíthattunk az alagsorban egy ebéd-

löt, egy konyhát és egy konditermet, valamint raktárhelyiségeket. Szintén az Aradi Caritas fogadta be a Gyöngyvirág Alapítvánnyal együtt a már két éve Gyorokon megszűnt iskola magyar tagozatának diákjait, akiknek ellátásáról (szállás, étkeztetés valamint délutáni konzultáció) mi gondoskodunk. Ezekkel a diákokkal, akiket ide, a Caritas-székházba fogadtunk be, megmentjük az arad-gáji iskola magyar tagozatát a megszűnéstől. Tavaly 8, idén 12 diák tanulhatott segítségünkkel itt anyanyelvén.

Emellett személy szerint minden kulturális akciót támogatok; könyvkiadást, megemlékezést, a diákok versenyekre való szállíttását, kirándulások megszervezését stb. 1996 óta az itteni fiataljaink minden évben részt vesznek a hildesheimi (Németország) Josef Hoomeyer püspök atya által alapított mozgalom, a Friedens-

grund (Béke alapjai) sátoros, nyári összejövetelein. Ezekon két héten több (10-12) nemzet ifjúsága vesz részt, évente más-más országban tartják. Az összejöveteleken toleranciára, egymás megbecsülésére, egymás értékeinek elismerésére tanítják a fiatalokat. Az első összejövetelt itt nálunk, az Arad megyei Szentpálon szerveztük meg 100 fiatalnak a hildesheimi Máltai Segélyszolgálattal együtt. Azóta fiataljaink eljutottak Franciaországba, Ukrajnába, Litvániába, Németországba, Horvátországba, Szerbiába, Fehéroroszországba, Lengyelországba, tavaly pedig Németországba, Kölnbe, az Ifjúsági Találkozóra. Az idén a boszniai táborozáson is jelen leszünk.

– Ön tudomásom szerint nemcsak a fiatalokat igyekszik összefogni, hanem a középkorúakat és az időseket is. Mondana erről is néhány szót?

– A Caritas Házban több tucatnyi középkorú és idősebb férfi és nő vesz részt azokon az énekpróbákon, amelyek első felében templomi énekeket énekelünk, második felében pedig népi énekeket szóltatunk meg, és próbáljuk ezáltal megőrizni őket az utókor számára. A résztvevők nemcsak gáji hívek, hanem a környékbeli katolikusokon kívül református, unitárius magyar emberek. Itt névnapokat, születésnapokat is meg szoktunk ünnepelni, hogy az embereket összetartsuk. Egyfajta közösségalkotó célból rendezzük mindezt meg, hogy az itteniekből egy összetartó közösséget kovácsoljunk.

– Köszönöm a beszélgetést. Kívánok a sokoldalú tevékenységéhez sok sikert, mély hitet, erőt és egészséget.

BOÉR JENŐ

100 éve született Vita Zsigmond

Mikó Imre, amikor kidobták egykori iskolájából, a Kolozsvári Unitárius Kollégiumból és könyvkihordó lett, járt egyszer a Kolozsvári Rádiónál – ahol én szerkesztő voltam és éppen Nagyenyedre készültem –, akkor azt mondta nekem, feltétlenül keressem fel Vita Zsigmond tanár urat. Ő jól ismeri, egyik könyvéről írt az Utunkban 1969-ben.

Megköszöntem az információt, és mivel nekünk megvolt az Utunk-kollekció, hát megkerestem és meg is találtam az ő cikkét: Tudománnyal és cselekedettel volt a címe, akárcsak a Vita-könyvnek.

„Három évszázad Nagyenyedhez kapcsolódó művelődési törekvésekről kapunk nem összefoglaló áttekintést, hanem részletképeket... Vita Zsigmond évtizedeket töltött a Bethlen Könyvtárban, s ott nemcsak idegenvezető volt, hanem a könyvtár legszorgalmasabb olvasója. (...) Jó volna, ha minden Enyed méretű városunknak volna egy Vita Zsigmondja.”

Hát ennek az ajánlásnak az elolvasásával kerestem fel Vita Zsigmondot.

1973-ban jutottam végül el Nagyenyedre. Egykori gimnáziumi

osztálytársam, Király Laci, magyartanár mutatott be Vita Zsigmondnak, az a Király, aki 1973-ban Vitával együtt írta meg a Gyermek- és ifjúsági irodalom című tankönyvét, és aki nyugdíjas tanárként ma is Nagyenyeden él.

Vita Zsigmond kedvesen fogadott. Megajándékozott az 1972-ben a Kriterionnál megjelent Áprily Lajos. Az ember és a költő című kötetével. Elmondtam neki, hogy az irodalmi hagyatékot összeállító Réthy Andor kedves tanárom volt a kolozsvári piaristáknál. Könyvében leírja, hogy a költő a Jékely család név helyett Szentimrei Jenő tanácsára választotta Áprily, aki miután Enyedről Kolozsvárra költözött, Reményik Sándor jó barátja lett.

Elmesélte, hogy két nagy munkán dolgozik: már évek óta kutatja Jókainak Erdélyben tett látogatásait és a látogatásokból született írásait. Például nagyon érdekes Jókainak a Mócvidéken tett látogatása, és e látogatásból megszületett Szegény gazdagok című regénye. Emellett még kötetbe szeretné gyűjteni Nagyenyeddel és főleg a kollégiummal kapcsolatos munkáit...

Vita Zsigmond

Ennyit mondott nekem Vita Zsigmond. És eltelt az idő, az ő ideje is.

Most pedig születésének 100. évfordulóján fellapozom könyvtáramban Vita Zsigmond írásait és ezekből kirajzolódó arcát szeretném bemutatni.

Azzal kell kezdenem, hogy Vita Zsigmond 1942-ben lett a Heli-kon tagja, akkor jelent meg először a Marosvécsi Találkozón, akárcsak Szabédi László. De már jóval előbb közölt az Erdélyi Heli-konban, és levelezett szerkesztőivel. Például Kuncz Aladár 1930. november 22-én kelt leveléből

íme néhány részlet:

„Kedves barátom,
... a rengeteg kéziratolvasás mellett a magam részéről is nagy munkába vagyok elmerülve... Most tanulmányozom a raktáron lévő kéziratokat. Nem tudom, mi fog beférni a december 1-i számba, de arról egészen biztosan és feltétlenül biztosíthatlak, hogy a január 1-jei ünnepi számban okvetlenül jön tőled valami. A Gide mindenestre, s lehet, hogy még más is. Tehát addig légy türelmemmel. Surányi-bírálatoddal leveled értelmében fogok eljárni.

Ollelek igaz szeretettel:

Kuncz Aladár”

André Gide, a fiatalok bálványa meg is jelent a Helikonban 1937-ben.

Sokat dolgozott Vita Zsigmond. És gyönyörű szép Áprily Lajosról és Jókai Mór erdélyi kapcsolatairól szóló munkája. De feltétlenül értékesek az 1983-ban a Kritérionnál megjelent Művelő-

dés és népszolgálat című könyvében foglalt írásai. E kötet első írása Az enyedi kohó címet viseli. Így kezdi:

„Először kocsin átutazva, kisgyermek koromban láttam meg a kollégiumot. A sarkon állott sötéten, csendben, komoran. Hatalmas és kisé félelmetes volt ezen az őszbe hajló napon. Aztán robogtunk, mert sürgött az idő. És akkor még nem sejtetem, hogy visszatérek ide, itt fogok otthont találni.”

Hát otthont talált az enyedi kollégiumban, mint tanár, és megírta Nagyenyed múltjának és jelenének történetét. Az Enyedről szóló legszebb és legértékesebb írásai ebben a könyvben vannak. És most, 2006-ban, amikor Nagyenyedet és a kollégiumot ünnepeljük, nem árt, ha belenézünk ebbe a kötetbe. Olvashatunk benne Bethlen Gábor könyvtáráról, és Bod Péter könyvtáráról is, Szász Károly és Hermányi Dienes József itteni tevékenységéről, Berde Má-

ria enyedi éveiről és sok más enyedi vonatkozású írásról.

Vita Zsigmond megérte a marxista korszakot, de megérhette a felszabadulást is. Idős volt ekkor már, de még mindig dolgozott. A Helikon egyik számában nagyon szép tanulmányt írt Kölcsey Ferenc emlékezete címmel.

És mert a mostani enyedi ünnepeket is említettem, hadd fejezzük be ezt a Vita-emlékezést az ő soraival: „A háromszázötven éves Bethlen Kollégium kohójában Apáczaitól Áprilyn át napjainkig nemzedékek hosszú sorának tanításai olvadnak egybe, és vezetik a mai ifjúságot az építés, a végtelenül futó jövő országtáján”.

KOVÁCS FERENC

Vita Zsigmond, az ember

„Kicsi ország és mégis nagyok benne a távolságok, magukra hagyatva, segítség nélkül dolgoznak benne a tudós, író emberek” – írja Vita Zsigmond Bod Péterről, de mintha önmagáról szólna.

„Vita Zsigmond (Nagyenyed, 1906. jún. 16. – 1998. jan. 1.): irodalomtörténész, bibliográfus. Szülővárosában, 1924-ben érettségizett. A tanárának, Áprily Lajosnak irányításával működő irodalmi kör elnöke lett. A kolozsvári egyetemen 1928-ban szerzett magyar–román–francia szakos tanári diplomát. Egy évig Párizsban és Grenoble-ban egészítette ki tanulmányait. 1928-tól a Bethlen Gábor Kollégium tanára 1956-tól a Bethlen Könyvtár munkatársa volt. 1968-ban ment nyugdíjba. Szülővárosának művelődéstörténeti emlékeit kutatta” – csupán ennyit olvashatunk a 2000-ben kiadott Új magyar irodalmi lexikonban. Ennél jóval többet tudhatunk meg róla a Nagyenyeden található könyvekből és újságcikkekből, de engem a könyvek mögött rejtőzködő ember érdekelt, ezért összeállítottam egy kérdőívet, amellyel felkerestem azokat, akik közel álltak Zsiga bácsihoz. Közel egy tucat segítőkész adatközlő válaszaiból próbáltam elképzelni, milyen lehetett az az ember, akit eddig csak művei alapján ismertem.

A kérdések és válaszok közül most csak részleteket mutatok be.

Milyen kapcsolatban állt ön, Vita Zsigmonddal?

Ahány ember, annyi érdekességre hívta fel figyelmemet. A rokoni, baráti, munkatársi, tanár-diák viszonyok más-más aspektusát emelték ki a híres irodalomtörténésznek. „Bennem a magas, szálfagyenes és mindig gyorsjárású tanár úr nagy tiszteletet ébresztett, amit még növelt a szürös tekintet sokdioptriás szemüvege mögül. Bevallom, nagyon respektáltam. Engem az iskolában nem tanított, de az életben annál többet...” A válaszból egyértelműen sugárzik, hogy sikerült kivív-

nia embertársai tiszteletét. Imre Mihály és Imréné B. Edit elmesélték, hogy „Kétszer végigkerültük a diákemlékmű környékét, mielőtt a tudós tanárhoz bekopogtunk.”

Milyen idős korban ismerte meg őt?

Itt a korkülönbség szinte alig számított. Függetlenül, az ismeretség időbeni terjedelmétől, minden adatközlő egyedi példaértékű élményekről mesélt.

Mit tud gyerekkoráról?

„Gyermekkorát Gyulafehérváron, Diódon, a családi házban és birtokon, valamint Nagyenyeden töltötte. Gyulafehérvári tartózkodása alatt édesapja katonai táborparancsnok volt előbb őrnagyi, majd alezredesi rangban. Közben elemi iskoláit Pesten, a Vörösmarty utcai iskolában kezdte el, majd a III–IV. elemi Gyulafehérváron magántanulóként végezte el. 1916-ban került a Majláth Főgimnázium I. osztályába. A várfalak között csatangolt játszótársaival, két csoportra oszolva, nyilakkal felfegyverkezve hadgyakorlatokat végeztek, barangoltak a tisztí kertben, a várfalak fölött lövöldöztek, majd felfedezték és megismerték a Batthyaneum könyvtárát. Vallomása szerint itt kapta az első indíttatást arra, hogy könyvtáros legyen. Közben kirándultak a közeli hegyekbe, a Mamutra, az Új Világba, a nyarakat pedig Diódon töltötte. [...] egy kis darabka földet kaptak a gyerekek, s azt művelgették. A szomszédbeli játszótársaiktól megtanulta a legszükségesebb román szavakat. Gyulafehérváron német beszédet, katonai indulókat és német vezényszavakat ismert meg. Később az enyedi burgban a francia nyelvet igyekezett elsajátítani.”

Diódi emlékeiről Vita Zsigmond így ír: „Ott volt a mi homokvárunk, ott játszottunk napestig. Várat építettünk Sándor bátyámmal a homokból, pálcikákból katonákat, tobozokból kocsikat, almából teheneket, ökröket varázsoltunk. Ez volt a mi birodalmunk, ahol az álmaink megvalósultak. [...] Vissza is tértünk ide mindig, amíg lehetett, és visszatérünk gondolatban ma is, a szülőföldünkre.

A választott szülőföldre, amelytől nem szakíthatott el az élet...

A tisztviselői pályák nem biztattak semmivel. Gazdálkodásra egyikünknek sem volt hajlama sajnós. Egy ideig az orvosi pályára gondoltam, de amikor a lovunk véresen feltört hátának gyógyítása közben és egy foghúzásnál rosszul lettem, azt mondták, ne nekem való pálya. Legyek tehát tanár!"

Rokonai közül kihez ragaszkodott különösen?

Mindenkihez ragaszkodott: tisztelte elődeit, szeretettel övezte körül családtagjait. Idős korában Sándor bátyjával tartotta a kapcsolatot és nővérével, Matilddal, aki nagyon is anyáskodott felette. „Ezt azért állítom, mert főleg már idős korában, Zsiga bácsi sokszor hivatkozott beszéd közben, hogy »Matild ezt mondta«, vagy »Matild azt mondta.«

Milyen viszonyban állt a régi arisztokrata családokkal?

A szellemi arisztokráciát kiemelt pozícióba helyezte, az embereket pedig nem származásuk, sokkal inkább gerincességük, emberségük alapján becsülte. „Ha lehetne ilyen minősítést adni, akkor a bárókat, grófokat neki Aprily Lajos, Kuncz Aladár, Kacsó Sándor, később Sütő András jelentették, kivéve az egyetlen igazi bárót, Kemény Jánost...”

Melyek voltak kedvenc elfoglaltságai?

Szabad idejében sétált, kirándult, olvasott, társalgot, de ilyenkor is gyakran írt vagy néprajzi gyűjtést folytatott.

Tartott-e háziállatot, voltak kedvenc állatai?

Az állatokat saját otthonukban, a természetben szerette látni, ezért nem tartott házi kedvencet.

Szeretett-e kirándulni, sportolni?

Unokája így emlékszik: „fiatal korában nagy méta-partikban vett részt a Kollégiumban, illetve a Bethlen utcában jól lehetett szánkózni, ugyanakkor színi is szeretett. Fizikai erejével még tinédzser koromban is meglepett, ugyanakkor 80 éves korában is nagyon gyorsan tudott szaladni. (Egy alkalommal együtt sétáltunk, megeredt egy nyári zápor, amely elől haza kellett menekülnünk – meglepően könnyen tartotta a lépést velem, 15 éves kamasszal)”. Emellett szeretett úszni és rengeteget kirándult. Fiaital korában diákjai, barátai, családtagjai társaságában tett meg kisebb-nagyobb túrákat. Kedvenc kirándulóhelyei: Szabaderdő, Kőköz, Csákja, Intregáld. Egy érdekes kirándulásról számol be Markó Gábor: „Velünk volt 1933-ban, Szász Árpád rajztanárunk szervezésében 10 napos cserkészkirándulásunkon a Radnai-havasokban. Tutajjal mentünk az Aranyos-Besztercén. A Csalhó érintésével, a Békási-szoroson, Gyergyószentmiklóson, Tusnádon át Nagyenyedre.”

Később, ahogy teltek az évek, a túrák rövidültek, de nem mondott le róluk, ezen alkalmak több célt szolgáltak: ilyenkor pihent, a világ zajából kiszabadultan rendszerezte gondolatait.

„Több füzetet írt tele kirándulásai élményeiről, az útvonal konkrét leírásáról. Idős korában ezt előszeretettel olvasgatta, és amikor én is megindultam első komolyabb túráimra felelevenítette számomra ezen lejegyzéseit. Tanácsai több évtized távlatából is hasznosak voltak [...] azóta is élvezettel olvasom kirándulónaplóját. Nagyenyed környéke mellett végigjárta a Kárpátok jelentősebb hegyeit (Kelemen, Reteyzát), franciaországi tartózkodása alatt pedig az Alpokat is bejárta (Grenoble és Genf környékén)...”

Hol érezte igazán jól magát?

Vita Zsigmond mindig megtalálta a maga helyét, a tanári katedrától a könyvtárhomályig, a természet-

től a családi fészek csendességéig, mindenhol jól érezte magát. Tanárként diákjai sikerét igazán átélte, előrehaladásukban, pályaválasztásukban segítette őket.

Mit olvasott legszívesebben?

Elsősorban a magyar és francia irodalom gyöngyszemeit olvasta. Aprily, Reményik verseit, Illyés Gyula műveit kedvelte, emellett naponta kézbe vette a Szentírást is. Szívesen lapozott irodalomtörténeti alkotásokat, főleg a nagy elődök írásait vagy a Bethlen Gáborról és koráról szóló tanulmányokat, amelyeket írásaiba is beépített. Örvendett a pontos és szöveg munkának, a pontatlanságot és az elírásokat pedig keményen bírálta.

Mi szolgált kifejezetten örömeire és mi hozta ki a béketűréséből?

A pontos munkának, a megbízható barátnak örvendett, felháborította a pontatlan adatközlés, a gerinctelenség. Megbocsátó készségét példázza, hogy az őt feljelentővel is szóba állt, és nem neheztelt rá. Nagyon boldoggá tette, ha kutatásai során olyan anyagra bukkant, amelyről a közvélemény addig nem tudott. Kun József, volt diákja így emlékezik: „Vita Zsigmond tanár úr volt az osztályfőnököm. Magyart és franciát tanított. Tőle tanultam meg felejthetetlenül, hogy a speisz éléskamra, a cug huzat, és nem unszimpatikus valaki, hanem ellenszerves. Megkövetelte, hogy legyen mindenkinek helyesírási füzet, amelybe óránként bevezettük helyesírási és nyelvhelyességi hibáinkat.” Gátlásaira világít rá a következő megjegyzés: „Emlékezésem szerint a diákok fegyelmezetlensége hozta ki a sodrából. Raccsoló beszédével, néha esetben mozgásaival nem tudott az osztályban kellőképpen fegyelmezni.”

Mit tud jelleméről? Milyen pozitív/negatív jellemvonásai voltak?

„A szigorú Vita Zsigmond tanár úrból egy nagyon kedves, finom humorú Zsiga bácsi lett, aki, ha nem is túl gyakran, de beleszólt és részt vett a beszélgetésekben, s ilyenkor mindenki elcsendesedett, mert amit mondott olyan érdekes, szinte tudományos volt, hogy élvezettel hallgattuk.”

Milyen embertípust kedvelt, melyiket kerülte?

A hangyaszorgalmú tudós nagyon is szeretett vizsgáztatni, felmérni embertársait. Ezt egyrészt kíváncsisága által serkentve tette, másrészt, mert mindenkiel a saját szintjén szeretett társalogni. A falusi parasztasszonytól a tudósig bárkivel szívesen társalgot. Azonban kerülte a képmutató, nem toleráns ember típusát.

Voltak-e rossz szokásai, szenvedélyei?

Szenvedélyei nem voltak, viszont jó enyedi szokás szerint minden ebéd közben, leves után megivott negyven csepp bort. Ez is hozzátartozott egészséges életmódjához, akárcsak a rendszeres reggeli torna, amelynek kiegészítője volt egy fagöngös szerkezettel végzett masszázs. Ezzel bizony sikerült kivívnia a szomszédság bosszankodását is, akik mai napig felemlegetik Zsiga bácsi ébresztő tornáit.

Hitéletéről mit tud?

Naponta olvasta a Szentírást, gyermekeit is hitben nevelte. „Elkötelezetten református volt, sokat beszélt ennek történelmi tartalmáról, de spirituális aktualitásáról is.”

Milyen közös témát talált vele, miről beszélgettek leginkább találkozásai alkalmával?

„Bárkivel szívesen elbeszélgetett és próbálta átadni a humán műveltséget, illetve a helyes magyar beszédet. Ta-

lán negatívumként említhető, hogy időnként kizárólagosnak tartotta a humán műveltség fontosságát (ilyen értelemben szakbarbárnak nevezhető), illetve azt, hogy beszélgetése elején mindig rákérdezve próbálta megismerni beszélgető partnere tudásszintjét, érdeklődési körét... Ilyen módon akarta megtudni, hogy milyen szinten lehet beszélni az általa kiválasztott témáról..."

Mi az, ami kiemelte kortársai közül?

Kitartása, embertársaira ráirányuló gondoskodó figyelme, következetessége. Sütő András szerint: „Aki évtizedek bűvárlásaiból született könyveit olvassa: mindjárt tágasabb időben érzi magát a szellem égboltja alatt [...] Ha újból az a kisdíák lehetnék, akinek dolgozatát 1943-ban Zsiga bátyám elbeszélésként közöltette egy nagyenyedi újságban, önként hajolnék a tenyere alá egy istenes nyakleves végett az írás zsenesége miatt, ám az első közlés felejthetetlen, gyermeki örömet ugyancsak vele osztanám meg...”

Melyik műve áll önhez legközelebb és miért?

A válaszok is alátámasztják, hogy az ízlések általában különbözőek: Enyedi séták, Áprily-monográfia, Kerekecske-dombocská, Enyedi évek, enyedi emberek, Tudományal és cselekedettel, Jókai Erdélyben.

Hogyan mutatná be Vita Zsigmondot három mondatban?

„Örökké volt meghatározott célja: népét szolgálni. Ezt a célt következetes kitartással szolgálni a megaláztatások, büntetések árán is. Így maradandót alkotni!”

„Nagy tudású irodalmár, az enyedi művelődési élet szolgálója. Elhivatott transzszilvanista, aki hitt minden ember egyéni értékében, nemzetiségtől függetlenül. Kedélyes.”

„Hatalmas tudású ember. Kollégiumához őszintén ragaszkodó, sorsáért aggódó, jövőjét féltő. Bátor ember volt, mert nem rettentette meg a hatalom állandó gyanakvása, megfigyelése sem.”

„Nekem ő a legbecsületesebb ember volt.”

„Csendes, visszafogott, de jó humorú ember, nagyon pontos, hangyaszorgalmú tudós volt.” Az adatközlőkkel folytatott beszélgetések során számos érdekes szókást, jóízű történetet ismerhettem meg Vita Zsigmond hétköznapijából. Érdekes étkezési szokásokkal lepte meg vendégeit, ilyen volt az almás csirke, a

mézes túró, amelyet apró falatokban csipegetett, a pillanat, amikor Rózsika néni érezte, hogy fel kéne szolgálni a nélkülözhetetlen mentateát. Gyenge látása miatt, amikor vendégeit végig kalauzolta Nagyenyed környékén, távcsővel kereste ki a fontosabb látóhelyeket, sőt az iskolában is néha távcsővel fürkészte a táblát. Nagyon tetszett a következő kijelentése, amikor kedves vendégei meglátogatták: „Szedjétek szilvát, mert énelőlem már az utóbbi időben elbújik”. Kedveskedésében gyenge szeme és előrehaladott kora akadályozta.

Ilyen volt az ember, akitől „nemzedékek tanulhatták meg [...], közvetve és közvetlenül a módszeres, céltudatos, az örökké tanuló olvasást, az önálló és időtálló kutatómunkát...”

Utoljára a rendszerváltás után szólt a csengők alól az ifjúsághoz, és idézte Áprily Lajos A Fejedelmhez című ódájának alábbi sorait:

„Az újrakezdés vakmerő reménye
legyőzte itt az ostromló halált,
s daccal vágott a mindig új jövőnek-
Fejedelem, a fundamentum állt!...”

Hozzá pedig kedves diákja, Sütő András szólt utoljára az örhegyi temetőben: „A holnap tudni fogja, ki voltál minékünk tegnap, Zsiga bátyám. [...] Leszünk, míg Bethlen Gábor vára áll, míg fennmaradásunk szellem-örsegeiben olyan férfiak, harcosok lesznek, amilyen Te voltál, te, szívünkben és emlékezetünkben örökkön megmaradó Vita Zsigmond bátyám!”

SZABÓ EMÍLIA

Adatközlők: Adamovits Sándor, író, Marosvásárhely; Csávossy György, tanár, Nagyenyed; Imre Mihály, egyetemi tanár, Debrecen; Imre Mihályné Barta Edit, tanár, Debrecen; Józsa Miklós, tanár, Nagyenyed; Király László, tanár, Nagyenyed (a Vita család barátai); Major Etel, Marosvásárhely (VZs lánya); Török Gáspár, Marosvásárhely (VZs rokona); Veress István, egyetemi tanár, Kolozsvár (VZs sógora); Vörös Alpár, tanár, Kolozsvár (VZs unokája); Markó Gábor, Nagybánya (VZs diákja); Györfi Dénes, Nagyenyed (VZs munkatársa).

Dolgozatirányító tanár: Dvorácsek Ágoston.

Tévúton a néptáncélet

A Művelődés folyóirat áprilisi számában Kőnczei Csongor Táncos (ellen)pontok című cikkében az erdélyi néptáncélet átgondolására szólítja fel a közvéleményt. Írásában elsősorban a hivatásos néptáncgyűttek gondjait elemzi. Viszont Kőnczei nem tér ki a táncházak helyzetére és szerepére. Ezt próbálom pótolni a következő kérdések mentén: merre halad ma az erdélyi néptáncélet? Valódi hagyományápoló munkának lehet-e tekinteni a néptáncsoportok tevékenységét? Mire való a néptánc?

Kallós Zoltán, Kossuth-díjas folklórkutató nyilatkozta: „a magyar tánc improvizatív, rengeteg motívumot, táncleptést variálhat a táncos saját kedvére”. Martin György és Tímár Sándor pedig az anyanyelvi szinten megtanulható néptáncolás elméletét dolgozta ki, amit Tímár gyakorlatba is ültetett. A Tímár-iskola filozófiája szerint a gyermeket lehetőleg születésének pillanatától kezdve körül kell vegye a zene és a tánc. Így a

táncos megnyilatkozás ugyanolyan természetes lesz számára, mint a beszéd. Mindhárom folklórkutató a szabadon táncolás, az improvizáció fontosságát hangsúlyozza, amelynek lényege az önkifejezés.

Aki látott adatközlőt élőben táncolni, pontosan tudja, vagyis inkább érzi, hogy a mozdulatok belső tartalmakról árulkodnak, azaz láthatóan mindenestől beleadják magukat a táncolásba. Őket tekintjük irányadónak, pedig milyen messze áll tőlük mindaz, ami manapság a modern hagyományörzésben zajlik! A mai (néptáncsoportba járó) fiatalok táncismerete sokszor csupán koreográfiák betanulásáig terjed. Képtelenek az önkifejezésre. Ellentét húzódik tehát a táncsoportban, próbákon betanult és színpadon előadott néptánc, valamint a táncházban, saját kedvre, improvizatív módon előadott tánc között. A mai kultúrpolitika, az anyagi háttérrel biztosító alapítványok, de még a Néptánc Egyesület is az előbbi felfogásban

gondolkodnak, vagyis tánc csoportok fejlesztésével képzelik el a hagyományörzést.

Az egykori paraszti világ lehetőséget adott a hagyományok természetes terjedésére. A tánc apáról fiúra, idősről fiatalra öröklődött át, így több generáció által tökéletesített és gazdagított formanyelvet sajátított el a fiatal, amit aztán ő is tovább csiszolhatott. A falu zártsága pedig intimitással, bensőséggel tölthette fel a táncalkalmakat. Ami ma a hagyományörzés szlogenje alatt zajlik, már messze nem erről szól, igaz, nem is szólhat erről. Viszont kétségtelen, hogy a táncolás a csoportok műhelyeibe szorult be, ahol a forma, a mozdulatok elsajátítása kerül előtérbe. Kevésbé lényeges a tartalom, ami tulajdonképpen az érzés, amit a táncoló a tánc nyelvén fogalmaz meg és ad ki magából. A tánc eredeti funkciója tehát a szórakozáson túl az, hogy jelek és szimbólumok felhasználásával sajátos, mindig az adott helyzetre alkalmazható, kommunikációs kódként működjön egy meghatározott közösségen belül. A színpadon előadott néptánc, ahol kötött a mozgássorozat, nem érvényesülhet mindez, mivel tánc csoport-közönség közötti kommunikációs helyzet áll fent, nem pedig táncos-táncos közötti és táncos-zenész közötti, ahogyan a tánc házában. De természetesen szükség van tánc csoportokra is. A közönség gyönyörködik a látványban és megtapsolja a fellépőket. Ez rendben is van, csak hogy nem állhatunk meg ezen a szinten. Tánc hagyományaink nagy részét átmentettük, de az emberek életéből az átkerült a színpadra. A tánc ház révén viszont a néptáncolás újra sokaknak lehetne hétköznapi szórakozási módja. A tánc házában, ahol a kedv alakítja az eseményeket, a néptánc visszanyer valamennyit eredeti funkciójából.

A tánc házak visszaszorulása egész Erdélyben megfigyelhető. Székelyföldet leszámítva (ott sem túl gyakori) sok erdélyi városban nincs igazi, rendszeres tánc ház, például Kolozsváron sem. Pedig ott három nagy létszámú amatőr táncgyűttes és rengeteg táncolni vágyó egyetemista van. Ha mégis tánc házat szerveznek Kolozsváron, meg lehet figyelni, hogy a három táncgyűttes tagjainak többsége nem igazán jeleskedik a szabad táncban. Sokan el sem jönnek tánc házába, vagy ha el is jönnek, legtöbbször fel sem állnak táncolni. A nagyváradi tánc ház évek óta működik, de jelenleg jobb esetben is csak 10-15 embert mozgat meg hetente. A Nagyvárad Táncgyűttes az energia nagy részét fel emésztí. Egész Erdélyre jellemző, hogy a tánc csoportok kerülnek előtérbe. Ha hagyományörzésről van szó, mindenki a csoportot hozza fel példaként. A tánc házra nem marad sem idő, sem pénz. Ott lesz tánc ház, ahol felbukkan egy megszállott, aki saját idejét és pénzét áldozza rá. A falvakban pedig, néhány kivételtől elte-

kintve, már nem szokás hagyományos tánc mulatságot szervezni. Központi akarattal és segítséggel lehetne változtatni a tendencián. Bizonyára történne valami a tánc házak érdekében, ha például a Romániai Magyar Néptánc Egyesület (ami Könczei szerint a hazai táncélet szakmai ernyőszervezete) felvállalná az erdélyi tánc házmozgalom újjászervezésének a feladatát.

A tánc házak hangulatát egyedül a nyári néptánc tábortáborok idézik fel. Szinte minden jellegzetes néptáncal rendelkező tájegységnek van már önálló tábora. De feltevődik a kérdés, hol fogják a fiatalok a táborban megtanult anyagot gyakorolni, hol fogják magukévá tenni? Egyéb híján a néptáncgyűttesben. A csoport vezetője viszont elsősorban nem az önkifejezést várja a táncosoktól, hanem, hogy megtanulják a koreográfiát.

A Művelődés folyóirat a Bogács–Zurboló Egyesülettel közösen a VIII. Ifjúsági Néptánc Találkozó alkalmából kerekasztal-beszélgetést szervezett Kolozs megyei együttes vezetőikkel, néptánc oktatóikkal. Az eszmecserén a falusi hagyományörző néptáncgyűttesek problémáit vitatták meg és azt, hogyan enyhíthetne ezeken például a néptánc egyesület. Kiderült, rengeteg gondja van a csoportoknak, sokat a megszűnés fenyeget. Nem csoda, hogy ennyi bajuk van, mert nem teljesíthetik azt a szerepét, amiért létrejöttek. Egy néptánc csoporttól nem várhatjuk el, hogy megállítsa a tánc hagyományok felszámolódását vagy, hogy visszafordítsa ezt a folyamatot. A szervezett tánc órák és a színpad idegenek a hagyományos táncolás rendjétől. A tánc házakat kell visszavinni a falvakba! Olyan táncalkalmakat kell szervezni, ahol a szabad tánc van a hangsúly. Így újra felfedezhetnék a táncolás élményét, mint különleges szépségű, egyszerű szórakozási módot. A fiatalok biztos sokkal nagyobb kedvvel járnának tánc házába, mint próbára.

Kallós Zoltán, Martin György és Tímár Sándor megállapításai más irányba mutatnak, mint amit a mai erdélyi néptánc-elit követ. A hivatásos táncgyűttesek lassan beilleszkednek az európai modern táncművészet folyamataiba, vagy megmaradnak a folklórműsorok szintjén. Munkájuk fontos és szükséges. Ez viszont még nem nyitja meg a néptáncolás lehetőségét a tágabb közönség előtt.

Minden bizonnyal a régi nagy generáció is reménykedik a tánc ház feléledésében. Fülöp Hajnalka, Kostyák Alpár, Könczei Árpád, Panek Kati és még sokan, akik már a 77-es kolozsvári kezdéskor vagy azóta bekapcsolódtak, igazán értik, mit jelent tánc házába járni, mit jelent tánc házasnak lenni.

STANIK BENCE

A félreértés elkerülése végett...

Érdeklődve (hogy végre reagál valaki), kissé elszomorodva (hogy vajon tényleg ennyire nem közhírhelyes, amit/amiről írok?), ugyanakkor furcsállva és enyhén felháborodva (hogy mennyire naiv és tájékozatlan valaki, de akkor miért ír?) olvastam Stanik Bencének Táncos (ellen) pontok című írásom első részéhez való hozzászólását. Valahogy olyan ez, mint az adomabeli diák esete, aki arra a kérésre, hogy beszéljen Arany Jánosról, azt feleli, hogy „Arany János nagy költő volt, de Petőfi Sándor...” Mert az írásom-

ban én nem a tánc házról, de még nem is a hagyományörzésről, hanem a már jelentős közpénzeket felélő erdélyi magyar színpadi (nép)táncművészet helyzetéről töprengtem.

De a félreértés elkerülése végett szeretnék néhány dolgot pontosítani:

1. Az Erdélyi Magyar Néptánc Egyesület nem a tánc ernyőszervezete, hogy Könczei annak mondja/tartja (megtisztelő gondolat...), hanem státútuma, tagszervezetei és főképp tevékenysége miatt tekintendő (és tekintett) a hazai (nép)táncélet irányadó szakmai szervezetének.

2. A tánc ház – ha már tánc házról van szó – egy adott közösség hagyományos, s mint ilyen a részve-

vők által alakított és fenntartott szórakozási formája. Alapfunkciója: egy adott fiatal közösség találkozási helyszíne, ahol legalább annyira fontos a beszélgetés és ismerkedés, mint maga a tánc, tehát szórakozás, mulatozás, italozás, buli... Miért lenne „kiemelt” feladata az Erdélyi Magyar Néptánc (és nem Táncház) Egyesületnek ezen tevékenységek elsődleges támogatása? (Amúgy ma ezt a közösségi táncalkalmat falun /is/ úgy hívják: diszkó. Hogy ez mennyire jó vagy sem a hagyományörzés szempontjából, az más kérdés, de ez a valóság nem változtat.)

3. És még egy megjegyzés a tradíció őrzés/átadás kérdésköréhez. A tudatos hagyományörzés és -ápolás elsősorban oktatási folyamat: igencsak naiv és irreális gondolat, hogy napjaink folyamatosan változó világában a mesterségesen visszaültetett mag külső segítség nélkül megmarad. Ha nincs megfelelően képzett szakember (legyen az oktató, zenész vagy akár „csak” szervező), aki ezt a tudatos hagyományörzést megfelelő tudással, helyzetismerettel és

nem utolsó sorban kellő empátiával nem tudja kamatoztatni, akkor felesleges anyagi és szellemi pocskolásról beszélünk. (Ez talán a válasz arra, hogy miért nem működnek rendszeresen/rendszeresen városi táncházaink.)

4. S végül arról, ami úgy tűnik, egyik alapproblémája a hazai néptáncos életnek: a megfelelő szakképzés hiányában igen nagy az átjárhatóság a különböző műfajok (táncház, színpadi néptánc, táncszínház stb.) és szintek (hagyományörző, műkedvelő/hivatásos) között. Ez önmagában nem is volna baj, főleg nem, ha egy táncos tudatosan képes megkülönböztetni a felsorolt műfajokat és szinteket, szerepköröket. Mert, ha ez nem sikerül, akkor bizony zavaros fejtegetések születhetnek. És ezért ajánlom Stanik Bence figyelmébe (is) írásom második részét. A félreértés elkerülése végett...

Táncos (ellen)pontok II.

Bekezdő – relikviák a színpadon?

Az 1970-es években induló erdélyi táncházak, majd táncháztalálkozók és -kalákák elmaradhatatlan részvevői voltak a falusi hagyományörző, ún. adatközlő táncosok, csoportok. Altaluk tulajdonképpen emberközébe lehetett hozni, közvetlen kapcsolatot lehetett teremteni, magyarul meg lehetett érinteni, és egyben mutatni azt a népi kultúrát, aminek tudatos megőrzésére és ápolására vállalkozott a városi táncház. Ilyenkor – a természetes és hasznos kontaktusok mellett – szinte kötelezőszerű volt (és most is az) minden valamirevaló táncházasnak, néptáncosnak a folklórgyűjtés. (Külön írást érdemelne azon elmélkedni, hogy a nyilvánvaló eredmények mellett milyen mértékű kárt okozott az etnográfiai – s ezen belül főleg az etnomuzikológiai és etnikoreológiai – kutatásnak ezen műkedvelők gyűjtőháda.) És ez az úzus nem változott az 1990-es években sem, sőt megsokszorozódott az egyre több néptáncfesztivál és tánctábor hatására. (A fokozott technikai fejlődés pedig megsokszorozta a műkedvelő gyűjtéseket is.) De mi és miért volna gond ezzel a gyakorlattal? – tethetjük fel a kérdést, hiszen talán ez a kapcsolatteremtés tűnik a hagyományörzés és -ápolás egyik legkézenfekvőbb és leghatékonyabb formájának. Az talán a kisebbik gond, hogy minden felkapott vidéknek kialakultak a sztár-adatközlői, így sok helyen nem ismerjük (és már nem is fogjuk megismerni) a teljesebb közösségi tradíciót. A nagyobbik gond, hogy egy társadalmi és kulturális tényezőt igen elhanyagolt, mondhatni figyelmen kívül hagyott a táncházas/néptáncos közösség: a hagyományos népi kultúra az elmúlt évtizedekben teljesen megváltozott, felbomlott és megszűnt vagy átalakult, ezért az újabb generációk már vagy nem ismerik egyáltalán a tudást, vagy tudásuk nem megfelelő szintű. Így ugyanazokat – az idő múlásával egyre idősebb – személyeket láthatjuk, hallhatjuk ma is ezeken az alkalmon, mint az 1970-es vagy 1980-as években. De miért szükséges erőltetni ezeket az idős adatközlőknek a színpadi szereplését? Hogy újra és újra megmutassuk az eredeti, autentikus hagyományt? De hiszen amikor a hagyományos néptánc színpad-

ra kerül, kiszakítva természetes közegéből, megfosztva eredeti funkciói nagy részétől, az autentikus felvetése kikerül a tradíció kérdésköréből. Hogy újra és újra gyönyörködhesünk a „romlatlan” néptánc és népzene erejében? De hiszen a hajlott kor sok esetben már csak mímeléshez elég. Nem szükséges különösebb empátia, hogy alkalomadtán egyenesen sajnálkozva nézzük a szóban forgó, hetven- és nyolcvanéves hagyományörző bácsikáknak és néni-kéknek színpadi szerepeltetését, főképpen táncoltatását, egy amolyan (parafrazálva a Budai Fonó Zenei Ház közelmúltban lezajlott népzene gyűjtő programját) „ütött az utolsó óra” program keretében...

S akkor vajon nem relikviákat mutogatunk? Egyfajta táncpanoptikum, (még) mozgó múzeum a színpadon. Ez nem lehet cél! Az archiválásnak, a dokumentálásnak, a szakavatott gyűjtésnek jól körülhatárolt formái léteznek, tehát nem ilyen alibire volna szükség a színpadi táncművészet és a hagyományos néptánc viszonyában.

Gerincmotívum – kérdések a színpadi táncművészet és a hagyományos néptánc viszonyában

A színpadi táncművészet – más művészetekhez hasonlóan – szintén a nemzeti romantika korában fedezte fel a hagyományos népi kultúrát. Akkor kezdett kialakulni a színpadon feldolgozandó néptáncról az a képzet (s egyben közízlés), amit aztán a különböző korok és kultúrközösségek, műfajok és alkotások a mai napig átvesznek. Legyen szó népszínműről, a szocializmus táncos parasztképét tálaló (Mojszejev stílusú) balettről (felénk idétlenkedésről), hivatásos és műkedvelő néptáncgyűjtések, sőt hagyományörző csoportok fellépéséről, vagy akár a táncházakról: ez az állandóan mosolygó, boldogan mulató és táncoló nép stilizált színpadi megjelenítésének képzete. Mintha a hagyományos táncművészet egy kimeríthetetlen örömforrás volna az emberiség számára, s így a táncra perdülés együtt járna egy állandó (és sokszor értelmetlen) vigyorgással. Ez a képzet elfedi/felejteti, hogy a tánc mindig is nagyon komoly dolog volt (gondoljunk csak rituális formáira), és ma is az, főképp a művészeti formáiban. (De az a

néptánc hagyományos közegében is: ha jól megfigyeljük a falusi táncosokat, elsősorban a táncra, a táncos párra, illetve a muzsikusra igen figyelő és összpontosító arckifejezést láthatunk. A táncmulatság tehát nem azonos magával a táncsal.) De lehet-e egyáltalán a mulatozás mutogatása önmagában célja a táncművészetnek? Nem lehet. És akkor? Ismerős a fesztiválok elengedhetetlen kellékévé, s ez által monotonná váló, muzsikaszóval, táncszavakkal és (főleg) vidámsággal teli táncos népviseleti felvonulások látványa? És a színpadi háttérben népi szöttekkel terített asztaloknál üldögélő, borozgató személyek látványa? És a bajsuzát pödörgető, kalapját igazgató, a reflektorfénytől egyből kurjantó műparaszt látványa? S ha már a színpadon vagyunk: miről is szólnak az ilyen jókedvű koreográfiák? Általában semmiről, dramaturgiai vonalvezetés nélkül bizonyos (boldog) vidékek bizonyos (vidám) táncait láthatjuk. (Fesztiválokon, találkozók sorozatban.) De vajon van-e hagyományörző mosoly és jókedv, vagy esetleg ez adja az autentikusság hangulatát? Egyáltalán: mitől autentikus a néptánc a színpadon: a külsőségektől? Nem. És, ahogy említettem, az autentikusság felvetése a színpadon kikerül a tradíció kérdésköréből, mivel itt már csak egy adott produkció önmagához mért autentikusságáról lehet beszélni.

És akkor? Mihez kezdhet a néptáncot színpadon táncoló hivatásos vagy műkedvelő előadó? Vállalja továbbra is (és itt elsősorban az izlésre, s nem magára a táncolásra gondolva) ezt az erősen stilizált táncstílust, a mesterkéltséget, a mulatozás örökségét? Vagy megpróbál megfelelni a színpadi művészetek szabályrendszerének, s a (nép)táncanyag koreografálási folyamatait dramaturgiai vonalvezetéssel tematikussá tevő (nép)táncszínház jellegű előadásokat kezd játszani...

A gerincmotívum változata – a (nép)táncszínház, mint táncművészeti műfaj

A koreográfia szó szerint táncírást jelent, de a történeti fejlődés során a szó táncmű értelme vált elsődlegessé. A táncmű egy tudatosan szerkesztett előadó-művészeti alkotás, amelyik egyenrangú a színművel, a dalművel vagy a zeneművel. A koreográfus író/rendező, szerző/irányító egy személyben, akinek elképzeléseit, utasításait a táncosok (a táncmű szereplői) szintén tudatosan követnek, természetesen saját egyéniségükhöz (tehetségükhöz) és technikájukhoz (tánc tudásukhoz) mérten. Így van (kellene legyen) ez a néptánc színpadi feldolgozása esetében is, ahol jelenleg egy-egy adott koreográfia a tradicionális táncművészetünk egy-egy szeptetikus bemutatásánál többre nem törekszik. Az imitáció azonban önmagában nem művészet! Maradjon a falusi hagyományörző együttesek feladata (és kötelessége) saját táncos tradícióiknak színpadi (minimális feldolgozású) előadása. És maradjon a gyerek- és ifjúsági tánc együttesek számára, mint (etnikus) hagyományaink megismerésének egyik eszköze. De felnőtt műkedvelő és (főleg) hivatásos együttesek színpadi produkciói – az alapkövetelménynek tekinthető (sok esetben sajnos még fellelhetetlen) tudatos szerkesztésen túl – valami tartalmat is kellene közvetítsenek, azaz szóljanak valamiről. Legyenek ezeket a műsorokat tematikus koreográfiák, táncjátékok vagy egyenesen táncszínházak, a lényeg, hogy általuk az erdélyi magyar (nép)táncélet táncművészetként iga-

zolja létjogosultságát. Igaz, ez az út már nem tekinthető szó szerinti hagyományörzésnek, legalábbis nem abban a formában, ahogyan azt jelenleg társadalmunk elképzei, viszont ahogy Bartók és Kodály nemzedéke különbséget tudott tenni a hagyományörzése és gyűjtése, valamint a művészet között, miért ne tudna korunk (nép)táncos közössége és közönsége?

Ugyanakkor az is igaz, hogy a (nép)táncszínház, mint táncművészeti műfaj sokkal intenzívebb és magasabb szintű képzést igényel mind a koreográfusok, mind a táncosok tekintetében. Egy műfajilag összetett táncjátékot már nem lehet csak eltáncolni, azt el és meg is kell játszani. (Nem beszélve arról, hogy az erdélyi (nép)táncos közösségekben egyelőre kísérletező műfajként jelenlevő táncszínházi alkotásokban máris kétféle megközelítés, irányvonal létezését észlelhetjük: az egyik konkrét témák, akár irodalmi művek feldolgozására, a másik inkább adott helyzetek, érzések bemutatására törekszik.) Többek között ezért volna szükséges élesebb határokat vonni a színpadi tánc(művészet) és a (nép)táncolás között. Mert aki a hagyományörzéstől és -ápolástól fűtve, vagy pusztán a szórakozástól hajtva akar (nép)táncolni, az járjon táncházakba, táncbörökbe, táncanfolyamokra. De aki színpadra áll, az nyújtson a pusztán esztétikai élményeken túl valami tartalmat is! Ezért ahhoz, hogy beszélhessünk erdélyi magyar (nép)táncművészetről, szükséges a (nép)táncszínház, mint művészeti műfaj meghonosodása. Ennek egyik első lépése lehet a hagyományos táncművészet színpadi használatának, feldolgozásának, egyszóval megjelenítésnek eszközeit és mértékeit tisztázni.

Lezáró – a hagyományos táncművészet színpadi megjelenítéséről

Egy adott (nép)táncos előadásra (egyben táncgyűjtésre és koreográfusra) igen meghatározó lehet az alkotási folyamatokban felhasználható forrásanyagok kiválasztási szempontrendszer, azaz hogy milyen mennyiségű, illetve minőségű táncanyag kerül feldolgozásra. Például a holisztikus és monografikus látásmód mind a tudományokban, mind a művészetekben már rég meghaladott, ezért lehetetlen egy-egy táncanyagból mindent, de még a sokat is megmutatni, mivel így könnyen elhalványodhatnak a jó ötletek, megoldások, s a hosszú lében megfulladhat a koreográfia. Ugyanúgy nem lehet olyan műsort készíteni, ami egyszerre akar hiteles folklórműsor (mi az, hogy hiteles?) és komoly, fajsúlyos üzenetet tartalmazó táncművetemény lenni.

Az előadó-művészetekben az arányérzék kérdése, hogy miből mennyit és miért. Ezt korszakonként befolyásolhatja ugyan bizonyos divattáncok, divatzenék, divatstílusok hangsúlyosabb jelenléte – egészen a szemet kápráztató, de tartalmilag silány (nép)táncrevük megjelenéséig –, de maradjon az ötlet, annak közérthető és világos kibontása az elsőrangú. Ehhez pedig a hagyományos táncanyag megjelenítése csak eszköz, s önmagában nem cél: színpadon nem lehet több, mint egy feldolgozott tradicionális táncnyelv, amit merészen alakíthatunk és használhatunk egy adott téma bemutatásához.

Észak Velencéje – Stockholm

Olvasmányélményeim alapján az idők során kirajzolódott bennem egy modern, mintegy másfél millió lakosú város a skandináv félszigeten: Stockholm. Ismereteim Európa egyik legszebb városáról és a napjainkban oly sokszor emlegetett jóléti államról azonban meglehetősen sekélyesek voltak. Annak idején a középiskolában, a főiskolán nem sokat tanultunk róla, így aztán megragadtam Greta Garbo, Ingrid Bergman svéd színésznők, Ibsen norvég író, Strinberg svéd drámaíró, Igmarm Bergman svéd rendező, a svéd acél, a Nobel-díj fogalomköreinel.

Amikor 2004 januárjában megkaptam Kalocsi Margit elnökasszony meghívását két hétre a stockholmi Magyar Házhoz egy képzőművészeti album összeállításához szükséges anyaggyűjtésre és egy egyéni grafikai kiállításra, az első gondolatom az öröm után az volt, hogy milyen keveset is tudok e városról. Pótolni akarván e hiányosságot beszereztem néhány útleírást, útikalauzt, képzőművészeti albumot, magyar, román és német nyelven.

Lelki szemeim előtt feltárul „a vizek városa”, ahogyan még nevezik Stockholmot, a Gamla Stan szűk sikátoráival, a szigeteket összekötő hidak sokaságával, bájos kis öbleivel, patinás épületeivel. Lépésről lépésre megadja magát kitaró ostromunknak, beköltözik tudatunkba.

Svédország politikai, szellemi és gazdasági központja a főváros, Stockholm, a királyság, a minisztériumok, a parlament, a legfelsőbb bíróságok és hivatalok székhelye. Alapítását a hatalmas Birger grófnak (1250–66) tulajdonítják, aki a Staden és a mellette fekvő másik szigetet fallal vétette körül. A falakon belül épített városrészeket azonban a dánok hadjáratai több ízben elpusztították. A város a Norrström-szoros jobb és bal oldalán helyezkedik el, és a Mälaren-tó néhány szigetén. A 14 szigetre épült város, számos új negyedével Stockholmot a világ egyik legszebb városává teszik. Partjai alacsonyak, számos kis öböltől szagatottak.

Hangulatosak a különböző városnegyedek elnevezései: Lionslätten – Oroszlánlapály, Gröndal – Zöldvölgy, Lasberg – Lacihegy, Liljeholmen – Liliompart, Aspudren – Nyárfa-félsziget – hogy csak néhányat említsek.

A város vezetősége 1671-ben a német Nicodemus Tessint alkalmazta főépítésznek. Közösen a francia Simon de la Vallée műépítésszel leteszik az alapjait a legszebb épületeknek, épületegyütteseknek. Tessin, valamint fiai és unokái tevékenysége Stockholmban olyan, mint Bernini és Borromini tevékenysége római viszonylatban: mindenhol találkozni velük a város területén, jelenlétükkel súlyt adnak a város építészeti

Az illusztrációkat a szerző grafikáiból válogattuk.

stílusának, rányomják bélyegüket a kor építészetére.

A Gamla Stan (Öreg város) legnagyobb szigete a Stadsholmen. A sziget óriási történelmi örökség. Legérdekesebb láttnivalója a Kungliga Slottet (Királyi palota). A palota XVI. Károly Gusztáv király hivatalos rezidenciája. Az egykori Tre Kronor (Három Korona) erődítmény helyén épült, amely a 13. században jött létre és a következő században királyi rezidencia lett. A Vasa királyok az erődöt reneszánsz palotává alakították át, de 1697-ben egy tűzvész alkalmával földig égett. Helyére az ifj. Nicodemus Tessin tervezésében egy új palota épült. Az újjáépítés fél évszázadot vett igénybe és 1754-ben fejeződtek be. A palotának 608 szobája van, melyeket 11 Párizsból hozatott szobrász és 10 inas munkái díszítenek.

XVI. Károly Gusztáv király és Szilvia királyné irodái a palotában vannak, itt fogadják a Svédországba látogató olaszországi útjáról hozott márványszobrokat állítják ki, mesebeli a Tre Kronor Múzeum, a Kincstár valamint a Királyi Fegyvertár. De menjünk sorra. A Trónterem (Rikssalen) ünnepélyes környezetet kínál Krisztina királynő ezüst trónjának. A trónt 1650-ben koronázása alkalmából kapta ajándékba Magnus Gabriel de la Gardie dúsgazdag főúrtól. Ausburgban készítette Drentwett aranyműves. A trónterem berendezése lenyűgöző. A trónt oldalról XIV. Károly János és II. Gusztáv Adolf szobrai díszítik, a párkányokon pedig a Béke, az Erő, a Vallás és az Igazság szimbolikus szobrai állanak.

Belépünk a palotába. A Trónterem, a Királyi kápolna csodálatos díszítésűek, III. Gusztáv Múzeuma a király olaszországi útjáról hozott márványszobrokat állítja ki, mesebeli a Tre Kronor Múzeum, a Kincstár valamint a Királyi Fegyvertár. De menjünk sorra. A Trónterem (Rikssalen) ünnepélyes környezetet kínál Krisztina királynő ezüst trónjának. A trónt 1650-ben koronázása alkalmából kapta ajándékba Magnus Gabriel de la Gardie dúsgazdag főúrtól. Ausburgban készítette Drentwett aranyműves. A trónterem berendezése lenyűgöző. A trónt oldalról XIV. Károly János és II. Gusztáv Adolf szobrai díszítik, a párkányokon pedig a Béke, az Erő, a Vallás és az Igazság szimbolikus szobrai állanak.

A palota építése ötven évig tartott. Ezen belül igen sok gondot fordítottak a Királyi kápolna belső díszíté-

sére. A munkálatokra Tessin felügyelt, de nagy részét Carl Hårleman végezte. Együttműködésük sok szép épületet, belső teret eredményezett. Az idők során a kápolna sok műkinccsel gazdagodott. Ezek közül a legfrissebb a királyi párnak 1976-ban ajándékozott hat darab 17. századi stílusú bronz korona és két darab kristálykorona.

A Livrustkammaren (Fegyverterem) Svédország legrégebbi múzeuma. Mintegy öt évszázadra visszamenőleg bemutatja a királyi öltözetet, fegyverzetet és kocsikat. 1633-ban alapították. Kiállított tárgyai közül a legrégebbi Gusztáv Vasa király 1548-ból származó sisakja. Számottevő érdekesség még Adolf Frigyes király és Lovisa Ulrika királyné 1751-ben viselt öltözete. Csak a király öltözetét mintegy 2 kg súlyú ezüst díszíti. A Fegyverterem alagsorában kiállított hintók közül talán a legszebb a XI. Károly koronázására (1696) Párizsból hozatott hintó. Említésre méltó még az az 1740-ben készült, arannyal bevont szánkó, amelyet Mária Terézia német-római császárnő ajándékozott III. Gusztávnak. Érdekes látvány a Királyi palotában a Kungliga Myntkabinet, a három emeleten elhelyezkedő reprezentációs termek, a régi királyi lakosztályok, a rendek termei, az országgyűlés nagyterme. Lenyűgöző látvány a Viktória szalon, mely mintegy 25 m hosszú és 10-12 m széles terem.

Értékes láttnivalókat kínál a Tre Kronor Múzeum, mely a palota északi oldala alatt megőrzött, rommá lett Tre Kronor erődítmény legrégebbi részében kapott helyet, valamint III. Gusztáv antik múzeuma, ahol több mint 200 szobor látható sok más antik váza mellett.

A Kungliga Myntkabinetet (Királyi Pénzverde) fentebb már említettem. A múzeum bemutatja a pénz történetét a 10. századtól napjainkig. A kagylópénztől a drachmáig, dinárig, napjaink bankkártyáig hosszú az út és változatos. Emellett a múzeum ízelítőt ad a 600 éves éremtervezésből, bemutatja úgy a hagyományos, mint a modernebb érméket. Gondolok itt a Nobel-díjasok számára készült érmékre. A múzeumban látható az első svéd érme, melyet Olof Skötkonung király készíttetett. Egy másik ritkaság Krisztina királynő érme 1644-ből, amely a világ legnehezebb pénze (19,7 kg) súlyú.

Az Övárosból a Helgeandholmenre (Szentlélek-szigetre) a Stallbron (Istálló-híd) vezet. A középkorban kórház, a 17. századtól pedig a király istállója voltak a szigeten. Az 1800-as évek végén az istállókat lebontották, és 1897 végén letették a Riksdag (Országgyűlés) és a Riksbank (Birodalmi Bank) épületének alapkövét. 8 év múlva 1905-ben elkészült az új épület, mely otthont adott az Országgyűlés és a Birodalmi Bank számára. A későbbiekben az Országgyűlés ideiglenesen a Sergel Torn téri Kultúrpalotába, a Birodalmi Bank pedig véglegesen a kultúrpalota mögötti Brunke-berg téren álló szürke gránitépületbe költözött. Az Országgyűlés épületének tetőzetén Svea anya áll a trónja előtt, kezében kard és jogar.

A közeli Gusztáv Adolf teret a Királyi palotával a Norrbro (Északi híd) köti össze. A századfordulón népszerű korzó volt. A hidat 1807-ben avatták fel, de a hidfőt díszítő két zöld oroszlán alig 1926-ban került a helyére. A híd keleti oldaláról lépcsők vezetnek a sálakkal beszórt teraszra. Itt látható Carl Milles egyik kiváló alkotása, a karjait kitáró, sisakos Solsångaren (Napdalnok). Az itt helyet kapott másik szobor a Kød leánya, Gustav Lundberg alkotása.

A Riksbank köhídon keresztül a Belváros sétálóút-cájába, a Drottninggatanba jutunk. A pompás üzletekkel zsúfolt utca mindig forgalmas, csak a kétoldalt rit-

mikusan elhelyezett fekvő kőoroszlánok jelképeznek némi nyugalmat az utca pezsgő forgatagában.

A Gusztáv Adolf tér közepén a névadó, II. Gusztáv Adolf ül zömök lován. Fején babérkoszorú, jobb kezében parancsnoki bot. A szobor 1763-ban készült. A mögötte álló bankház helyén állt Stockholm első szállodája, az Abraham Rydberg szálló (1857), melyet 1914-ben lebontottak. Az épületből csak a márvány bejárat maradt épen, ami jelenleg a Millesgården előtt áll.

Egykoron az operaelőadásokat a Bollhusetben (Labda-házban) tartották. Egy idő után a Bollhuset szűknek bizonyult és III. Gusztáv megbízta Carl Fredrik Adelcrantz-t a Királyi Színház építésével. A királyt az Operaház helyén álló régi operában gyilkolták meg 1782 márciusában. Nevéhez fűződik az opera meghonosítása Svédországban. Ő volt az, aki olasz és német zeneszerzőket hívott Svédországba, hogy itt svéd költők szövegeire operákat komponáljanak. Az első svéd operaelőadás 1773 januárjában volt az azóta lebontott Bollhusetben. Az 1782-ben felavatott mutató épületet száz évi használat után lebontották.

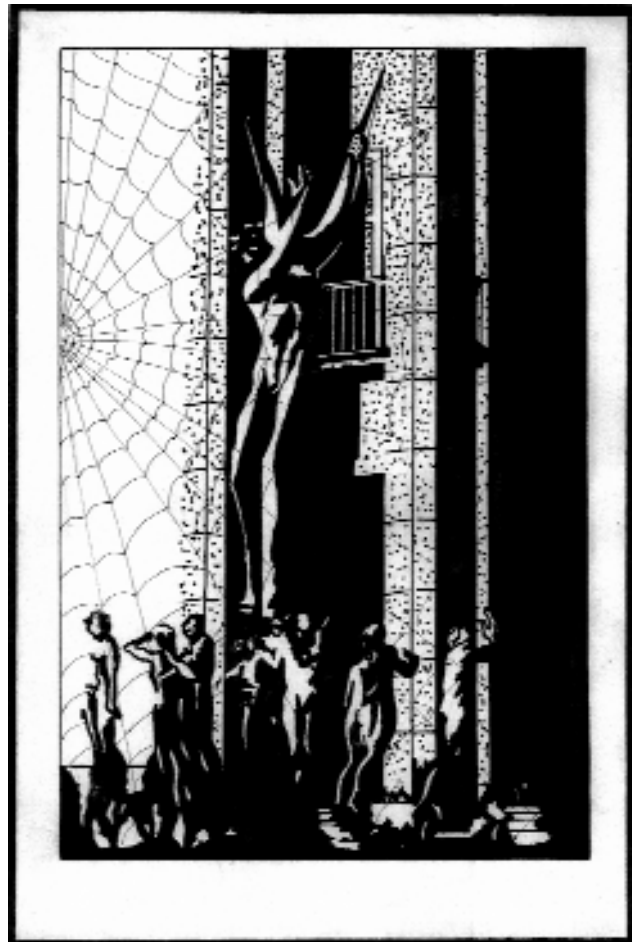
Az új Operaházat 1898-ban avatták fel, Axel Anderberg műve. A nézőtér mintegy 1100 személy befogadására képes. A nézőteret két darab kéttonnás csillár világítja meg. A nézők az előadások szüneteiben az aranyozott tükörszalomban gyűlnek össze. A neoklasszikus stílusban épült új Operaház a térség díszé. Kiváló előadásoknak ad otthont, híres svéd operaénekesek képei díszítik falait.

A Stortorget imponáns tér a Gamla Stan központjában. Két dolog is érdekessé teszi. E tér volt az 1520. novemberi vérfürdő színhelye, és az itt épült Tőzsde épületének felső emeletén tartja a Svéd Akadémia hagyományos ünnepi gyűléseit. De vegyük sorba őket. 1520. november 8-án II. Krisztián dán király amnesztiát és háromnapos örömnünnepet rendelt el a Tre Kronor erődítményben. A vigadozókat azonban hirtelen bezáratta és eretnokség vádjával letartóztatta. A következő napon 82 svéd nemes és stockholmi polgárt ítélte el és fejeztetett le a téren. Ez az esemény a stockholmi vérfürdő néven került a történelembe.

A Stortorget (Nagyter) közepén álló imponáns kút, a Pumpen, a Tőzsde építésének Erik Palmstedtnek műve 1778-ból. A tér, a Stortorget, tulajdonképpen a Börzen (Tőzsde) épületének befejezésével nyert egységes képet. 1776-ban maga III. Gusztáv avatta fel. Az épülettel szemközt ház sarkából ágyúgolyó áll ki. A monda szerint a lövést több mint ötszáz éve a Tre Kronort ostromló dánok adták le.

A tér másik érdekessége a Börzen emeletén működő Svéd Akadémia. Évente egyszer, nyilvános gyűlést tartanak a királyi család jelenlétében, amelyen 18 frakkba öltözött akadémiai tag előtt gyertya ég és egy pohár víz áll. A díjat 1901 óta minden évben december 10-én, Nobel halálának évfordulóján ítélik oda. A Nobel-békedíjat az oslói városházán adják át, ugyanazon a napon. A díjak értéke ma már közel 8 millió korona. Egyébként azt is itt kell elmondanom, hogy a Nobel-díj ünnepeket a Konserthusetben szokák tartani a Hörtorgeten (Szénapiacon).

Kéthetes stockholmi tartózkodásom végén szomorúan gondoltam arra, hogy e rövid idő alatt mily keveset láthattam e gyönyörű városból. Babits Mihályt idézve: „Mennyi munka maradt végezetlen! / S a gyönyörök fája megszedetlen...”

Erdélyi szemmel Ecuadorban

I. Találkozás Móricz Jánossal

1985-ben meghívtak Torontóba egy 1930-as hagyaték feldolgozására. Az anyag a Royal Ontario Múzeum raktárában és könyvtárában volt, a hét öt napján a múzeumban dolgoztam és minden kedden a Magyar Ház könyvtárában, mert nem vihettem magammal az otthoni könyvtáramat (Malonyai, Orbán Balázs). Egy alkalommal bejön egy magas szőke, szép szál ember, arca nagyon hasonlított az én betlenfalvi sógoroméhoz. A könyvtárost kereste, az éppen kilépett. A férfi leült, én folytattam a munkámat, nem törődünk egymással. Pár perc múlva megjött Berzi Jóska, és ők ott csendesen beszélgettek az íróasztal mellett. Egyszer odajön hozzám a magas ismeretlen és megkérdi, hogy a moldvai csángó kötetbe én is írtam-e? Én azt válaszoltam, hogy dr. Kós Károllyal és Nagy Jenővel együtt gyűjtöttük az anyagot 1953-ban, én később még többször is jártam Moldvában. A Moldvai csángó népművészet végül 1981-ben jelent meg a népművészeti sorozat negyedik kötetként.

Leült mellém, bemutatkozott és megkérdezte, hogy nem volna-e kedvem elmenni Ecuadorba, az indián textíliákat tanulmányozni. Ő ugyanis a csángó kötetben azt látta, hogy sok hasonlóság van az indián és a csángó viselet között. Elállt a lélegzetem, látta, hogy megszólalni sem tudok, azt mondta, hogy aludjak rá egyet, nem muszáj rögtön válaszolni.

Kérdezte, hol ebédelek másnap. Ferenczi Tibornál, a csárdában. Mikor? Egy és kettő között – válaszoltam. Mikor a könyvtárból eltávozott, megkérdeztem Berzi Jóska, hogy milyen ember. Mégis egy vadidegenhez nem indulok le Ecuadorba. Rendes magyar ember, volt a válasz, és én ebben megnyugodtam. Másnap, mikor a múzeumból átsétáltam Ferenczi Tibor vendéglőjébe, Móricz már ott volt a két szárnysegédjével. Kézfelemeléssel jelezte, hogy ott vannak. Én is megebédeltem, utána odajött az asztalhoz és megkérdezte, hogy mit álmodtam. (Általában nem sokat szaporítottuk a szót.) Mondtam, hogy megyek, ha a munkámat itt befejeztem. Kérdezte, hogy melyik az utazási irodám, a Barcza Veráé – válaszoltam, ő akkor felajánlotta, hogy 1000 dollárt letesz, és telefonon tartjuk a kapcsolatot. Átadott egy névjegyet, hogy ha bármi probléma adódik, csak vegyem elő.

1986 februárjára nagyjából befejeztük a munkát, már a hely sem tartott, s akkor jeleztem Móriczknak, hogy megyek. Nagyon jó az időpont, mondta, a trópusi esős időszakon túl vannak, és akkor tudunk majd dolgozni. Mikor ecuadori vízumot kértem, ki-sült, hogy az Egyesült Államokon átutazok, igaz, hogy csak átszállok egyik repülőről a másikra Miami-ban, de akkor is kell a vízum. A csomagomat feladtam már, mikor ez kiderült, és egy kerek napot várokoztattak az amerikai követségem, amíg beütötték a pecsétet. Másnap útra kelhettem. Móricz telefonon je-

Saraguro. Hazavárjuk a szövő férfit. Útitársam Vadász Zoltán, Móricz János szárnysegédje, valamennyi fényképet ő készítette.

lezte: számoljak azzal, hogy Ecuadorban 28 fok meleg van. Kanadában mínusz 19-ről indultam, a télkabátomat a repülőtéren felszállás előtt munkatársam, Lehotay Vera kezébe nyomtam, s egy könnyű kosztümben felszálltam a gépre. Miami-ban kellett váltani, de nem akartak felereszteni az ecuadori repülőre. Akkor elővettem Móricz János névjegyet, és ettől nagy udvariasan átengedtek.

Guayaquilben a repülőtéren rögtön megláttam Móricz Jánost, sudár alakja kiemelkedett a tömegből. Bemutatta szárnysegédjét, elmondta, hogy a köztársasági elnök unokája, s csomagunk nem lévén gyalog indultunk a szálloda felé. Én, mint falusi kislány Pesten, tátottam a számat és nem vettem észre a járda szélén a mély árkot, ami a trópusi esőt volt hivatva levezetni. Akkorát estem, mint egy tuskó. A két férfi megrémült, összekapartak. Szerencsére csak a sípcsontomat ütöttem meg. Elvonultunk ebédelni. Szállodai szobában már ott várt a csomagom és 3 pohár nyers gyümölcsle, mert azt mondta, hogy arra szükség van önük. Az ebédnél megbeszéltük, hogy kimegyünk a vilkabambai nyaralójába, és onnan indulunk a másik szárnysegédjével, Vadász Zoltánnal az indiánokhoz. Este felhívtam, hogy reggel indulunk Vilcabambába, mert megérkezett a németországi aranykutató csoport. Én már akkor nem tudtam ráállni a lábamra, szorgalmasan borogattam a sípcsontomat. Abban egyeztünk meg, hogy ő megy, de én maradok. Másnap a szárnysegéd édesanyjánál ebédelek, körülnézek a városban, és harmadnap útra kelünk egy államtitkár társaságában, aki szintén üdvözölni akarja a német kutatócsoportot. Aggodalmamra megnyugtató, hogy ha nem is tudok spanyolul, németül elbeszélgethetünk, mert az illető édesapja a németországi követségen dolgozott és ő gyerekként ott nőtt fel.

Másnap jelentkezett a szárnysegéd, megmutatta Guayaquil nevezetességeit és elvitt az édesanyjához. Akkor éppen dagály volt, én életemben akkor láttam először apályt s dagályt. Nagyon kedvesen fogadott a köztársasági elnök lánya, kivitt a kertbe, megmutatta a hatalmas papagájt, és mert tudta, hogy a textíliák érdekelnek, elővett egy érdekes övet, amit annak idején Nixon elnöknek készítettek, de mivel ő közben lemondott, az ecuadori látogatására már nem került sor, így az öv megmaradt, és nekem ajándékozta. Halatlanul érdekes volt az öv, mert a Nixon útját ábrázolta jelekkel, ahogyan elindult volna hazájából, és megékezett volna Ecuadorba. Mutatta a Földet állataival,

a járműveket, amivel jött volna, autót, vonatot, hajót, közből volt az üdvözlés, majd a vendégfogadó ház, az itteni állatok, járművek és legvégén az Isten háza, a szentségtartóval.

Repülővel indultunk Vilcabambába az államtitkár társaságában, akivel németül kedélyesen eltársalogtunk. Mikor megérkeztünk megdöbbentő hír fogadott. A németországi aranykutató csoport vezetője előző nap meghalt. Az történt ugyanis, hogy amikor megérkeztek, nagyon frissnek érezte magát, kilovagolt az aranybányákhoz, és feltehetően nem volt ideje akklimatizálódni. Mire Móricz odaérkezett, akkorra már halott volt. Nekem azzal volt szerencsém, hogy egy napot feküdtem a lábam miatt.

Vacsoránál együtt voltunk. Az asztalfőn Móricz János és az államtitkár ült, engem a németekkel szembe ültettek, mert velük tudtam társalogni.

Másnap reggel 6 óra lehetett, csodálatos napkelte volt, a hegyek felől, mintha egy hatalmas fekvő óriást világított volna meg és kellemes hajnali szellőfuvallatot éreztem, ami a kovásznai Tündérvölgyre emlékeztetett. Lehetséges-e, hogy a Föld két végén ugyanaz a légáramlat fújdogál? Lehet, hogy ettől érnek meg magas kora az ottani emberek? Móricz mesélte, hogy Vilcabambában nem ritka a százéves ember.

Reggelinél Móricz Jánossal megbeszéltük a teendőket. Az én feladatomból az lesz, mondta, hogy az ecuadori indiánok viseletét és szötteseit tanulmányozzam. Összesen két hét állt rendelkezésünkre. Vadász Zoltánnal indultunk el, aki a spanyol mellett az indiánok nyelvét is beszélte. Ő fényképezett mindent, amit arra méltónak tartottam.

Március 2-án keltünk útra terepjáróval. Háromezer kilométert tettünk meg, háromezer méterrel a tengerszint felett, 10 nap alatt...

Útinaplómból

1986. március 2–12.

Vásárnap vasárnap Saraguróban

Utunk első állomása Saraguro volt, a kukorica házája. A saraguro törzset Ipolyi Arnold is említi (Ipolyi Arnold: Magyar mythológia. 1854, XLVII. I). Móricz János szerint a saragurok a népvándorlással bekerültek a Kárpát-medencébe, de mert nem tetszett nekik a hely, visszafordultak, keletre indultak és a Bering-szoroson át Észak- majd Dél-Amerikába vándoroltak.

Vasárnap napsütéses délelőtt érkezünk a településre. A nép tódult ki a templomból a térre. Mivel engem elsősorban a viselet érdekelt, felfigyeltem arra, hogy a fiatalabb nők és férfiak egyforma kis karimájú, magas tetejű bolti posztókalapot viseltek, az idősebbek pedig széles karimájú, lapos tetejű szalmakalapot. Általában középtermetűek, és simán hátrafésült hajukat egy ágba fonják. Úgy tűnt, hogy mindenki népviseletben van, nem láttam városiasan öltözött embert. Többen voltak mezítláb, de volt, akinek gumicsizma, tornacipő vagy nyári lapos sarkú cipő volt a lábán.

A nők ünnepnap kétnyüstös, fekete, apró, élére állított, vizesen lerakott és napon szárított, nyitott gyapjuszoknyát viselnek. (Kalotaszegen a kendervászson fersinget ugyanígy lelucskolják.) Ennek derekát csíkosan szövött övpántba gallérozják. Ez alól messze világít a ciklámen vagy kobaltkékkel 2-3 ujjnyira szegélyezett, ráncolt fekete alsószoknya. Hétköznap a nők és a gyerekek is csak ezt viselik, és színes övszalaggal rögzítik a derekukra. Az ingblúzuk fehér, újabban ciklámen vagy türkiz lékri szabású. E

A poncho szövését Saraguróban, a kukorica házában már szövészéken férfiak végzik (csak a férfiak szönek).

Saraguro. A kötelet lábujjukba akasztott szálakból a ház előtt fonják.

Otavalo. A kicsi bubát pókakötővel tekerik körül akárcsak a moldvai csángók.

fölé kerül a félvállra vagy kétvállra vetett posztóhímes fekete vállkendő, melyet elől fémszálból sodrott kötön függő, 15 ágú Nap-melltűvel (topo) tűznek össze. A vállkendő látni engedi az élénk színű blúzt és a többsoros gyöngyöt. Az öltözetet félholdas vagy csillagos fülbevaló egészíti ki. A fiatalok a nagyobb, piros köves vagy gyöngyös, az idősebbek a kisebb és kék vagy fehér köves fülbevalót szeretik. A szövött öv – akárcsak a gyimesi és moldvai csángóknak – egyik legősibb ruhadarabjuk. Ezen figurális és geometrikus motívumok, madarak, füsűk, farkasfogak, vízfolyások váltakoznak.

A férfiak legjellegzetesebb ruhadarabja a két szélből szőtt, színes gyapjúval összevarrt, fekete poncho vagy felső. Alul egy szintén kétnyüstös, egy szélből való, teljesen szabás, karöltő nélküli kb. 78x185 cm nagyságú, 30 cm-es nyaknyílású, gyapjú szöttes alsó ruhadarabot viselnek.

A poncho alól kilátszik a fekete rövidnadrág, amit főleg fiatal férfiak viselnek, az idősebbeken fehér, varrás nélküli gyapjúnadrág van. Ennek megfelelője nálunk a hétfalusi csángó gyerekek parittyagyatyája.

Pár évvel ezelőtt a párizsi Musée de l'Homme-ban alkalmam volt megfigyelni, hogy az a keskeny szövött öv, amelyet nálunk, Moldvában a 19. és 20. század fordulóján még nemzetiségi különbség nélkül viseltek, az nemcsak Kelet-Európára jellemző, de a lapoktól – jóformán az Északi sarktól az Egyenlítőig – valamennyi önellátásra berendezkedett nép vagy népcsoport ismeri, készíti, s nem egy napjainkban is viseli.

Az 1930-as évek végén még magam is szöttem Finnországban és a 20. század második felében nem egy csíkos vagy mintás övet meg bubatekerőt fényképeztünk és rajzoltunk a Bákó környéki vagy a Tatos menti csángómagyar falvak asszonyain, gyermekein.

Elképzelhető örömöm, amikor a saragurói vásáron és később Otavalóban szebbnél szebb övekben gyönyörködhettem az árusoknál meg a kisebb-nagyobb lányok derekán. Hát még mikor megláttam, hogy a kicsi babákat éppen úgy csongolyítják be és tekerik körül a geometrikus és figurális mintájú bubatekerőkkel, övekkel, mint minálunk Lészpeden. Vendéglátóm meg is lepett egy szép zöld-fekete övvel.

Közelebbről szemügyre véve ezt az érdekes ecuadori övet, készülhetett volna ez minálunk is bármelyik nyüstös szövőszéken, de szövőtáblán vagy egyszerű botocskákkal is. A mintát minden esetben a felvető szál adja, tehát láncoldalú. A vetülék szál láthatatlan marad a párosan felvetett zöld és fekete szálak között.

Aki a szövással nem tud megbirkózni, az varrhatja vagy kötheti is ezt az egyszerű mintát. Érdekessége, hogy négy azonos szélességű zöld csík után mindig egy mintasor – legyen az babás, napos-holdas vagy kunyhós – következik. Ilyen napos-holdas mintasort nálunk keresztakupás vagy asztalláb-rózsás néven szedik Moldvában női ing vállazójára, vagy varrják Györgyfalván, esetleg Magyarlónán akasztalavarrással kéz- vagy nyakgallérra. Ebből is látszik, hogy ezekkel az ősi technikákból adódó mintákkal és övekkel körülfoghatjuk a földet nem csak a délkörök, és még az Egyenlítő mentén is, térben és időben egyaránt.

Fontos háziipar a kerámia mellett a fonás, a szövés. Saraguróban csak a férfiak szönek, a fehérnépeknek nem is áll a kezében a vetélő. Egyik legősibb ruhadarabnak a geometrikus mintájú övet tartják, olyat,

amelyet Nixonnak készítettek, és amiről a párizsi Musée de l'Homme-ban is megállapítottam, hogy körül lehet vele fenni a Földet. A gyermeket a bölcsőben, a teknőben, mind nálunk, Moldvában, mind pedig Ecuadorban ilyen szövött övvel tekerik át. Saraguróban templomozás előtt és alatt fényképeztünk. Az ottani emberek tiltakoznak a fotózás ellen. Lehajtják a fejüket, hogy ne vigyük el a lelküket. Később útközben is ezt tapasztaltuk, amikor a lovat vezető gyerekek tiltakozott, hogy ne vigyük el a lelkét, csakúgy, mint az anya, aki ölelte a gyermekét. Amikor adtunk a képből, megnyugodtak, hogy senkit, semmit el nem viszünk.

Március 3–4-én tovább mentünk Cuencába, 5-ikén voltunk a városban. Ott egy hatalmas trópusi eső kapott el bennünket, ki se tudtunk szállni a kocsiból, pedig szerettünk volna bemenni házakhoz. Így aztán behúztunk a múzeum kapuja alá és megnéztük a néprajzi gyűjteményt. Nagyon érdekes ikatokat láttam, amilyenekkel Gazda Ella Közé-Keleten találkozott (Gazda József: Gazdáné Olosz Ella. Kriterion – Püski, 1994, Bukarest-Bp.). A gyapjút nem egyszínűre festik, hanem elkötéssel melírozzák, úgy eresztik a fővő festéklébe. Ezt a technikát alkalmazzák Bali szigeteken, a szumátraiak, üzbegek, türkmének, kultikus alkalmakra használt kaftánjaikat, kendőiket szöttek ezzel a technikával (Gazdáné Ö. E. 1986, 293, 294, 301-es oldal). Ikat technikával készült a Nixonnak szánt ajándék öv is. Minden családnak megvan a maga szövési és csomózási mintája. Gyönyörű vállkendőket láttam. Érdekes volt a derékfeszítésű szövőszék, amit nálunk már nem használnak. Nagyikenden 1975-ben még fényképeztem lapis madzagszövést, ennek a technikának egy egyszerűbb változatát. Eredetileg a csángó bernyéceket, övezőket is így szöheték. Ecuadorban ponchót is szöttek rajta egykor. Cuenca környékén fehér alsót és fekete felsőt viseltek férfiak és nők egyaránt. A férfiak két fekete felső ruhadarabot öltöttek magukra, az asszonyok a fekete vállkendő fölött színes ikat kendőt és nyakukban színes gyöngyöt viseltek.

Március 8-án a Colorado vidéki vörös törzsnél voltunk, Santo Domingóban, a sámán vendégeiként. A colorado spanyolul vöröset jelent, valószínűleg arról a bogyoról nevezték el, amellyel a férfiak a hajukat festették, de a rovarcsipés ellen a bőrüket is. Ugyanakkor az asszonyok a főzéshez ízesítőnek és színesítőnek használják. Öltözetük és színviláguk a vidéken honos nagy papagájokéra emlékeztet. Az éghajlatnak megfelelően a felsőtest és a karok fedetlenek, legfeljebb egy vékony vállkendőt vagy nyakkendőt hordanak. Valamennyien lepelszoknyát viselnek. A férfiak fehér kék, vagy fehérrel csíkozott kerekítőt, széles piros övvel rögzítik a derekukra. Az asszonyok lepelszoknyája melegebb színű, náluk a sárga, vörös és barna csíkozás dominál. A fiatal lányoknál már a csíkozásban a kék és zöld is erőteljesen érvényesül. Ezeket a téglalap alakú, egyszerű kerekítőket gúzzsal összekötött négy dorongból készített szövőráma duplán vetik fel, úgy, hogy valamennyi széle igaz szél, tehát nincs beszegve. Tú nem jár benne. A gyimesi és a moldvai csángóknál a katrincák széle ugyanilyen szövött szél. A 16 éves mezítlábas királynő, a sámán leánya a színes kerekítőhöz bolti lamé blúzt és palástot viselt. Régen ezt is sajátkezűleg állították elő. Saját bevallásuk szerint a régi öregek még fűszoknyában jártak. Sajnos ezt már nem volt alkalmam látni. Ezek szerint a fűszoknya következő lépése lehet a kerekítő, vagy a nálunk, Bánságban illetve a rokon mordvinoknál viselt rojtos kötény. Nemcsak a

viseletben vannak hasonlóságok, hanem jellegzetes a nem húros pengetős hangszerük is, a marimba, amin a sámán játszik és tanítja az ifjúságot.

Március 9. Otavalo (Otavalo – odavaló, mondta Móricz). Itt volt a legnagyobb a hasonlóság a moldvai csángó viselettel. Otavalo a fővárostól, Quitótól északra fekszik. Éghajlata, mint a pálmák mögül ki-villanó hegycsúcs is jelzi, végletek között mozog. Így, az öltözet is ehhez alkalmazkodva réteges. A férfiak fehér inget és hosszú vászon lábravalót viselnek, erre viszont sötétkék, vastag, kétoldalú ponchót öltenek, amelynek belése szürke vagy drapp kockás. Fejükön sötét vagy világos széles karimájú kalap, lábukon hancstalpú vászoncipő. Ezek a vastag ponchók már mechanikai szövőszeiken készülnek.

A nők rövid vagy hosszú, fehér ráncos hímzett renezánsz ingre alul hímzett fekete kerekítőt vesznek, amelyre előbb széles (8 cm) piros majd geometrikus mintával szövött övet tekernek. Vállukra, a szükségnek megfelelően egy vagy két sötét vagy világos vállkendőt terítenek. A felső gyakran gyermek- vagy csomagördőre is szolgál. Fejükre fehér szélén sötétkék fejkendőt kötnek simán vagy turbánszerűen. Láttunk idős asszonyt, aki a fején a színes szöttesen férfikalapot viselt. A nők nyakára aranyozott üveggyöngy, csuklójukra piros kaláris kerül. Leányok és fiatalasszonyok egy ágba fogott hajukat csíkosan szövött hajpántba tekerik. A női övekhez hasonló pókakötővel vagy bubatekerővel szorítják le a csecsemő karjait és lábait, akárcsak nálunk a moldvai csángók „hogy el ne szertüljön”.

Aki nem tudja a ruhadarabokat maga elkészíteni, az mind megvásárolhatja a vasárnapi vásárokon Otavalóban. Kedve szerint válogathat a ponchókban, ingekben, lepelszoknyákban, alsó és felső vállkendőkben és fejrevalókban. De megveheti a különböző szélességű öveket vagy hajfonókat éppúgy, mint a hancstalpú fehér vagy világoskék vászoncipőket is. A házi szőtt anyagokat sok esetben felváltotta a gyári árú. Így már nagyon kelendők a műanyag ingek, a bársony vagy flanell, posztó vagy más textíliából készült fejre és hátra való kendők. Kedvünkre fotózhatunk az utcán. A polaroid képekből azonnal tudtunk adni alanyainknak is, így aztán szívesen álltak meg a gép előtt. Volt egy tolmácsunk is, aki ismerte a helybeliek tájszólását, s ettől lényegesen könnyebben kommunikáltunk.

Március 10. Salasaka, utunk utolsó állomása. Itt is a vásárral kezdünk, ahol érdekes gyapjú szötteseket és szőnyegeket árusító családöt szőlítettünk meg. A salasakai indiánok az idegenforgalom hatására nagy lendülettel ültetik át a régi geometrikus állat- és emberi figurákat, törzsi és szimbolikus jeleket az eladásra készített gyapjuszőnyegekre.

Viseletük csak annyit változott az idők során, hogy a férfiak a fehér és fekete kettős poncho helyett kihajtós nyakú fehér inget viselnek a színesbe szegett fekete felső alá. Mezítláb járnak és fehér lábravalóban, gatyában. Fejükön a jellegzetes, széles karimájú salasakai fehér kalap. Az asszonyok egyszerű fekete kerekítőt és fehér vállkendőt viselnek, amin igen jól érvényesül kibontott fekete hajuk. Fejükön ugyanolyan széles karimás fehér kalap, derekukon a szövött öv, nyakukat kaláris díszíti. Mint mondják, kezdetben csak egy-egy madarat szöttek, aztán kettőt. Majd mindazokat az állatokat, amelyeket az öveiken is megörökítettek. A szöttesei ponchós és vállkendős férfi meg női figurákat is láthatunk kazettában vagy stilizált tájképben a férfi három lépéssel a fonó

asszony előtt halad. A havas hegycsúcs fölött úszó fellegek a régi, burjános székelyfestékes motívumkincsére és színvilágára emlékeztetnek. De vannak táncos figurák is ünnepi (szakrális) viseletben, életfával és madárral a kezükben. Az életfa magára is megjelenik a szöttesekben, ágain lélekmadárral. Többé-kevésbé stilizált papagájok, templomok és tájképek is részei ennek a motívumkincsnek.

Guayaquilben kezdődött el az anyag feldolgozása. A fényképek alapján Móricz irodájában dolgoztunk. Móricz szeretete volna, hogy ott dolgozzam fel az egészet. Közben az útlevelem lejárt, és nem is akartam maradni. Könyveket vásárolt, ajánlólevelet adott a fiamnak az östörténeti kongresszusra Spanyolországba.

Móricz egyetlen képet nem helyeselt, egy hegyoldalon egy óriás kőbe faragott képét. Azt mondta rá, hogy ez maga a Rossz, és összetépte a képet.

Budapesten folytattam a feldolgozást. Egy hónapig voltam ott az útlevelem meghosszabbítására várva. Közben a Magyarok Világszövetségének székházában említettem, hogy voltam kint, mutattam Móricz névjegyét, ott el is vette valaki, akitől soha nem kaptam vissza. Később többször írtam neki és Vadász Zoltánnak is, de választ soha nem kaptam egyiküktől sem.

Hasonlóságok: Ecuadorban is fanyerget tesznek a lóra, és átalvetőbe teszik a terüt, mint Erdélyben. A férfiak 3 lépéssel a család előtt járnak, mint Kalotaszegen, vagy a cigányok. Saraguróban az idős és fiatal asszonyok, leányok mellén a Nap és fülükben a Hold és a csillagok. A székelyek nem magukon viselték ezeket a jegyeket, de a kapukra kifaragták.

A gyermekek tarisznyával járnak, a csángó gyerekek is azzal mennek iskolába.

Nehezebb terüt átalvetőben viselnek vállon, vagy fanyergen. A katrinca alá jön a széles piros öv, ami a keleti népeknél is szokásos. Fehér nadrágos férfi – ugyanazt az ülep nélküli nadrágot írja le Nagy Jenő. A moldvai csángóknál a harisnya fejlődését magyarázza, parittyagatyának nevezik a hétfalusiak.

SZENTIMREI JUDIT

Salasaca. Madaras szöttes. „Úgy 20 éve kezdtük a madarakat szőnyegre szőni, azelőtt az övekre szöttek”.

A MŰVELŐDÉS megrendelhető minden postahivatalnál. Sorszámunk a sajtókatalógusban: 4067. A KÖNYVESHÁZ sorszáma: 7055. Előfizetőknek negyedévre 3 lej, egy szám ára 1 lej.

Magyarországon előfizethető a Könyvtárellátó útján (1391 Bp., Váci út 19. p.f. 204), a Magyar Napló szerkesztőségében (1062 Bp. VI. Bajza utca 18), megvásárolható a Custos-Zöld Könyvesboltban (II. Margit krt. 6).

FELHÍVÁS A XVII. TORDASZENTLÁSZLÓI KÓRUSTALÁLKOZÓRA

Az RMDSZ és az EMKE Tordaszentlászlói Választmánya, a Thamó Gyula Közművelődési Egyesület, Tordaszentlászló Helyi Önkormányzata és Református Egyházközsége szervezésében; a Nemzeti Kisebbségvédelmi Hivatal, a Communitas Alapítvány, az Ilylyés Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Kolozs Megyei Művelődési Felügyelőség és a Népi Alkotások Központja remélt anyagi támogatásával, valamint az EMKE, a Romániai Magyar Dalosszövetség, az RMDSZ Kolozs Megyei Szervezete és a Pro Kalotaszeg védnökségével az idén is megszervezi a hagyományos, idén a XVII. Szent László-napi Kórustalálkozót Szent László temploma első írásos említésének és a falunak 810., Tordaszentlászló iskolája 400. és Bartók Béla születésének 125. évfordulója tiszteletére.

Az eseményre 2006. június 24-én, szombaton kerül sor délelőtt 9 órai kezdettel a református templomban, folytatódik Szent László szobrának megkoszorúzásával, üdvözlő és emlékbeszédekkel, valamint a hagyományos kórusművek közös előadásával a cinteremben. Ezt követi a benevezett kórusok felvonulása, délután pedig kórushangverseny a művelődési házban.

A kórusok részvételi szándékát 2006. május 25-ig, írásban kell bejelenteni a következő címre: 407505 Tordaszentlászló/Sávadisla, str. Pap utca nr. 350 sz., Kolozs megye/jud. Cluj, Szöke Zoltán lelkész-esperes, az EMKE helyi elnöke címére.

A jelentkezési lapon kérjük pontosan közölni a kórus teljes nevét, nemét, címét, létszámát, a karnagy nevét, a kórus műsorát: a szerző nevét, a kórusművek címét, amellyel közönség elé kíván lépni. Akik először vesznek részt a találkozón, jelentkezési lapjukhoz mellékeljék kórusuk összefoglaló történetét is archívumunk számára.

Felhívjuk a jelentkezők figyelmét, hogy egy-egy kórus műsora nem haladhatja meg a 10-15 percet. A fellépés sorrendjét a zenei szakemberek véleménye valamint a jelentkezés időrendi sorrendje alapján összeállított műsorrend dönti el.

A távolabbról érkezőket – külföldiakat, akik egy vagy több éjszakát szeretnének itt tölteni, a faluturizmus keretében, fizető vendégekként tudjuk fogadni. Ez irányú igényüket minél hamarabb a következő címre kell postázni: Boldizsár Zeyk Imre, RO 407505 Tordaszentlászló/Sávadisla, str. Nagy utca nr. 379. hsz., Kolozs megye/jud. Cluj, telefon/fax +40-264-374001, elektronikus postacím: boldizsarzeyk@yahoo.com.

A közös éneklésre kijelölt kórusmű: Erkel Ferenc – Bárdos Lajos: Szózat. Ajánljuk, hogy a jelentkező kórusok műsorában szerepeljen egy csokornyai, a vidékükéről Bartók Béla által gyűjtött népdal is.

Kedves Dalostestvérek! Ne feledjétek jeligenket: Nyelvében és szokásaiban él, daliban és művészetében érez a nemzet!

Boldizsár Zeyk Imre RMDSZ elnök, **Szöke Zoltán** lelkész-esperes, EMKE elnök;
Tamás Gebe András polgármester; **Boldizsár Zeyk Zoltán** elnök, Thamó Gyula KE;
Guttman Mihály, Dalosszövetség tb. elnöke.

Lapszámunk szerzői:

Kósa László, művelődéstörténész, egyetemi tanár * **Szathmári István**, nyelvész, egyetemi tanár – *Budapest* * **Kovács Ferenc**, irodalomtörténész * **Könczei Csongor**, néprajzkutató * **Péntek János**, nyelvész, egyetemi tanár * **Pozsony Ferenc**, néprajzkutató, egyetemi tanár * **Stanik Bence**, egyetemi hallgató * **Szentimrei Judit**, néprajzkutató * **Takács Gábor**, grafikus – *Kolozsvár* * **Szabó Emília**, diák – *Nagyenyed* * **Boér Jenő**, főszerkesztő – *Temesvár*

